
Υπουργείο Παιδείας των Η.Π.Α.

**ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΑΣ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ
ΜΕ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ
ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΟΧΗΣ-
ΥΠΕΡΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ**

Στρατηγικές και Πρακτικές Διδασκαλίας

Μετάφραση-Προσαρμογή
Μαρία (Μαριάννα) Βενιεράκη

Επιστημονική Επιμέλεια Μετάφρασης-Προσαρμογής
Αναστασία Κουμούλα

Υπουργείο Παιδείας των Η.Π.Α.

ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΑΣ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΟΧΗΣ- ΥΠΕΡΚΙΝΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Στρατηγικές και Πρακτικές Διδασκαλίας

Τίτλος πρωτοτύπου:

**TEACHING CHILDREN WITH ATTENTION DEFICIT HYPERACTIVITY DISORDER:
INSTRUCTIONAL PRACTICES AND STRATEGIES**

Η παρούσα αναφορά εκπονήθηκε στο πλαίσιο της υπ' αριθμόν HS97017002 Σύμβασης του Υπουργείου Παιδείας των Η.Π.Α. (U.S. Department of Education) με τα Αμερικανικά Ινστιτούτα για την Έρευνα (American Institutes for Research). Η Kelly Henderson διετέλεσε τεχνικός εκπρόσωπος.

Υπουργείο Παιδείας των Η.Π.Α.
(U.S. Department of Education)
Margaret Spellings
Γραμματέας

Γραφείο Υπηρεσιών Ειδικής Αγωγής και Αποκατάστασης
(Office of Special Education and Rehabilitative Services)
Tracy R. Justesen
Βοηθός Γραμματέα

Γραφείο Προγραμμάτων Ειδικής Αγωγής
(Office of Special Education Programs)
William W. Knudsen
Αναπληρωτής Διευθυντής

Τμήμα από την Έρευνα στην Πράξη
(Research to Practice Division)
Bill Wolf
Αναπληρωτής Διευθυντής

Washington, D.C., 2008

Πρώτη έκδοση: Φεβρουάριος 2004
Επανέκδοση: Σεπτέμβριος 2005, Σεπτέμβριος 2006, Αύγουστος 2008

Η αναφορά *Teaching Children with Attention Deficit Hyperactivity Disorder: Instructional Strategies and Practices*, U.S. Department of Education, Office of Special Education and Rehabilitative Services, Office of Special Education Programs, Washington, D.C., 2008 είναι διαθέσιμη στο κοινό. Επιτρέπεται η ολική ή μερική αναπαραγωγή της.

ED Pubs, Education Publications Center, U.S. Department of Education, P.O. Box 1398, Jessup, MD 20794-1398

Μετάφραση-Προσαρμογή:
Μαρία (Μαριάννα) Βενιεράκη, MSc
Ψυχολόγος
Ταμίας της Ε.ΨΥ.Υ.Π.Ε.

Επιστημονική Επιμέλεια Μετάφρασης-Προσαρμογής:
Αναστασία Κουμούλα, PhD
Παιδοψυχίατρος
Πρόεδρος του Δ.Σ. της Ε.ΨΥ.Υ.Π.Ε.

© 2019 Εταιρεία για την Ψυχική Υγεία Παιδιών και Εφήβων (Ε.ΨΥ.Υ.Π.Ε.)
Μαιάνδρου 23 & Αιγινήτου
Ιλίσια
115 28 Αθήνα
e-mail: epsyype@gmail.com

Αυτή η εργασία χορηγείται με άδεια [Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
Αναγνωρίζοντας τα Παιδιά με ΔΕΠ-Υ	1
Μια Ολοκληρωμένη Στρατηγική για την Επιτυχημένη Διδασκαλία των Παιδιών με ΔΕΠ-Υ.....	4
Πώς να Εφαρμόσετε τη Στρατηγική: Τα Τρία Στοιχεία των Επιτυχημένων Προγραμμάτων για τα Παιδιά με ΔΕΠ-Υ	6
<i>Σχολική Διδασκαλία</i>	<i>6</i>
Εισάγοντας τα Μαθήματα	7
Διεξάγοντας τα Μαθήματα	8
Ολοκληρώνοντας τα Μαθήματα	12
Εξατομικεύοντας τις Πρακτικές Διδασκαλίας	13
Χρήσιμες Δεξιότητες Οργάνωσης και Μελέτης για τη Σχολική Διδασκαλία των Παιδιών με ΔΕΠ-Υ	22
<i>Παρεμβάσεις στη Συμπεριφορά</i>	<i>25</i>
Αποτελεσματικές Τεχνικές Παρέμβασης στη Συμπεριφορά	25
<i>Διαμόρφωση της Αίθουσας Διδασκαλίας</i>	<i>33</i>
Ειδικός Καθορισμός των Θέσεων των Μαθητών με ΔΕΠ-Υ μέσα στην Αίθουσα Διδασκαλίας	33
Εργαλεία Διδασκαλίας και το Φυσικό Περιβάλλον Μάθησης	34
Συμπέρασμα	35
Παραπομπές	37

Διδάσκοντας τα Παιδιά με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητας: Στρατηγικές και Πρακτικές Διδασκαλίας

Εισαγωγή

Η απροσεξία, η υπερκινητικότητα και η παρορμητικότητα αποτελούν τα βασικά συμπτώματα της Διαταραχής Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητας (ΔΕΠ-Υ). Η σχολική επιτυχία ενός μαθητή εξαρτάται συχνά από την ικανότητά του να ανταποκρίνεται στα καθήκοντά του και τις προσδοκίες του εκπαιδευτικού και της σχολικής τάξης με μηδαμινή διάσπαση προσοχής. Η ικανότητα αυτή επιτρέπει στον μαθητή να αποκτά τις απαραίτητες γνώσεις, να ολοκληρώνει τις εργασίες του και να συμμετέχει στις δραστηριότητες και τις συζητήσεις μέσα στην τάξη (Forness & Kavale, 2001). Όταν ένας μαθητής επιδεικνύει συμπεριφορές που σχετίζονται με τη ΔΕΠ-Υ, αυτό μπορεί να συνεπάγεται δυσκολίες στη σχέση του με τους εκπαιδευτικούς του και τη δημιουργία σχέσεων με τους συμμαθητές του, εάν δεν εφαρμοστούν οι κατάλληλες μέθοδοι διδασκαλίας και οι κατάλληλες παρεμβάσεις.

Αναγνωρίζοντας τα Παιδιά με ΔΕΠ-Υ

Εκτιμάται ότι στις Η.Π.Α. υπάρχουν 1,46 έως 2,46 εκατομμύρια παιδιά με ΔΕΠ-Υ· τα παιδιά αυτά αποτελούν συνολικά το 3-5 τοις εκατό του μαθητικού πληθυσμού (Stevens, 1997· American Psychiatric Association, 1994). Περισσότερα αγόρια από ό,τι κορίτσια διαγιγνώσκονται με ΔΕΠ-Υ· οι περισσότερες έρευνες δείχνουν ότι η διάγνωση της διαταραχής γίνεται τέσσερις έως εννέα φορές πιο συχνά στα αγόρια από ό,τι στα κορίτσια (Bender, 1997· Hallowell, 1994· Rief, 1997). Παρόλο που για χρόνια θεωρούνταν ότι πρόκειται για διαταραχή της παιδικής ηλικίας, η οποία γινόταν εμφανής ήδη από την ηλικία των 3 ετών και στη συνέχεια εξαφανιζόταν με την έλευση της εφηβείας, έχει αποδειχτεί ότι δεν περιορίζεται στα παιδιά. Είναι πλέον γνωστό ότι, ενώ τα συμπτώματα των διαταραχών μπορεί να μεταβάλλονται καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν, πολλά παιδιά με ΔΕΠ-Υ δεν ξεπερνούν τις δυσκολίες τους (Mannuzza, Klein, Bessler, Malloy, & LaPadula, 1998).

Οι συμπεριφορές που σχετίζονται με τη ΔΕΠ-Υ αλλάζουν με το πέρασμα του χρόνου. Για παράδειγμα, ένα παιδί

προσχολικής ηλικίας μπορεί να παρουσιάζει αδρή κινητική υπερδραστηριότητα – διαρκώς τρέχει ή σκαρφαλώνει και συχνά μεταπηδά από τη μια δραστηριότητα στην άλλη. Τα μεγαλύτερα παιδιά μπορεί να είναι ανήσυχα και να κινούνται νευρικά στη θέση τους ή να παίζουν με τις καρτέκλες και τα θρανία τους. Συχνά, δεν κατορθώνουν να ολοκληρώσουν τις σχολικές τους εργασίες ή εργάζονται απρόσεκτα. Οι έφηβοι με ΔΕΠ-Υ τείνουν να είναι περισσότερο αποσυρμένοι και λιγότερο επικοινωνιακοί. Είναι συχνά παρορμητικοί και αντιδρούν αυθόρμητα, αδιαφορώντας για τα προγραμματισμένα σχέδια ή τα υποχρεωτικά καθήκοντα και τα μαθήματά τους.

Σύμφωνα με την τέταρτη έκδοση του *Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου των Ψυχικών Διαταραχών (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders [DSM-IV])* της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Εταιρείας (American Psychiatric Association [APA]) (1994), η ΔΕΠ-Υ μπορεί να οριστεί με βάση τις συμπεριφορές που παρουσιάζει το άτομο. Τα άτομα με ΔΕΠ-Υ παρουσιάζουν συνδυασμούς των ακόλουθων συμπεριφορών:

- ▶ Κινούν νευρικά τα χέρια ή τα πόδια τους ή στριφογυρίζουν στη θέση τους (οι έφηβοι με ΔΕΠ-Υ μπορεί να φαίνονται ανήσυχοι).
- ▶ Δυσκολεύονται να παραμείνουν καθιστοί όταν αυτό είναι απαραίτητο.
- ▶ Δυσκολεύονται να διατηρήσουν την προσοχή τους και να περιμένουν τη σειρά τους σε καθήκοντα, παιχνίδια ή ομαδικές καταστάσεις.
- ▶ Ξεστομίζουν απαντήσεις προτού ολοκληρωθούν οι ερωτήσεις.
- ▶ Δυσκολεύονται να ακολουθήσουν οδηγίες και να οργανώσουν τα καθήκοντά τους.
- ▶ Μεταπηδούν από μια ημιτελή δραστηριότητα σε μια άλλη.
- ▶ Δεν καταφέρνουν να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στις λεπτομέρειες και να αποφύγουν τα λάθη απροσεξίας.
- ▶ Χάνουν αντικείμενα που είναι απαραίτητα για καθήκοντα ή δραστηριότητες.

- ▶ Δυσκολεύονται να ακούσουν τους άλλους χωρίς να τους διακόψουν ή χωρίς να διασπαστεί η προσοχή τους.
- ▶ Παρουσιάζουν μεγάλες εναλλαγές της διάθεσης.
- ▶ Δυσκολεύονται πολύ να υπομείνουν την καθυστέρηση της ικανοποίησης.

Τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ εμφανίζουν διαφορετικούς συνδυασμούς αυτών των συμπεριφορών και συνήθως παρουσιάζουν συμπεριφορές οι οποίες ταξινομούνται σε δύο βασικές κατηγορίες: φτωχή διατήρηση της προσοχής και υπερκινητικότητα-παρορμητικότητα. Ειδικότερα, στο *DSM-IV* περιγράφονται τρεις υπότυποι της διαταραχής: κυρίως απρόσεκτος τύπος, κυρίως υπερκινητικός-παρορμητικός τύπος και συνδυαστικοί τύποι (American Psychiatric Association [APA], όπως αναφέρεται στο Barkley, 1997). Για παράδειγμα, τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ χωρίς υπερκινητικότητα και παρορμητικότητα δεν παρουσιάζουν υπερβολική κινητικότητα ή νευρικότητα, αλλά αντίθετα μπορεί να ονειροπολούν, να είναι αδρανή ή ανήσυχα και συχνά δεν ολοκληρώνουν τις σχολικές τους εργασίες. Δεν εμφανίζονται όλες αυτές οι συμπεριφορές σε όλες τις καταστάσεις. Ένα παιδί με ΔΕΠ-Υ ενδέχεται να μπορεί να συγκεντρώνεται όταν λαμβάνει συχνή ενίσχυση ή όταν βρίσκεται κάτω από πολύ αυστηρό έλεγχο. Επίσης, είναι συνήθως σε θέση να συγκεντρώνεται όταν βρίσκεται σε νέο περιβάλλον ή όταν αλληλεπιδρά με ένα μόνο άτομο. Ενώ άλλα παιδιά μπορεί να εμφανίζουν περιστασιακά κάποιες από αυτές τις συμπεριφορές, στα παιδιά με ΔΕΠ-Υ τα συμπτώματα είναι πιο συχνά και πιο σοβαρά από ό,τι σε άλλα παιδιά της ίδιας ηλικίας.

Σημείωση της ελληνικής μετάφρασης: το 2013 κυκλοφόρησε από την Αμερικανική Ψυχιατρική Εταιρεία (APA) η 5^η έκδοση του Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου των Ψυχικών Διαταραχών (DSM-5), στην οποία τα συμπτώματα της ΔΕΠ-Υ που περιγράφονται είναι τα ίδια με αυτά της 4^{ης} έκδοσης (DSM-IV).

Αν και πολλά παιδιά παρουσιάζουν μόνο ΔΕΠ-Υ, άλλα παρουσιάζουν επίσης ακαδημαϊκές δυσκολίες ή άλλες δυσκολίες συμπεριφοράς. Για παράδειγμα, έχει τεκμηριωθεί ότι περίπου το ένα τέταρτο με ένα τρίτο όλων των παιδιών με ΔΕΠ-Υ παρουσιάζουν επιπλέον μαθησιακές δυσκολίες

(Forness & Kavale, 2001· Robelia, 1997· Schiller, 1996) και μάλιστα έχουν διεξαχθεί μελέτες που καταγράφουν πληθυσμούς στους οποίους η συννοσηρότητα κυμαίνεται από 7 έως 92 τοις εκατό (DuPaul & Stoner, 1994· Osman, 2000). Παρομοίως, στα παιδιά με ΔΕΠ-Υ συνυπάρχουν συχνά ψυχιατρικές διαταραχές. Στις διάφορες μελέτες το ποσοστό της Διαταραχής Διαγωγής ή της Εναντιωματικής Προκλητικής Διαταραχής κυμαίνεται από 43 έως 93 τοις εκατό και το ποσοστό των διαταραχών άγχους ή των συναισθηματικών διαταραχών κυμαίνεται από 13 έως 51 τοις εκατό (Burt, Krueger, McGue, & Iacono, 2001· Forness, Kavale, & San Miguel, 1998· Jensen, Martin, & Cantwell, 1997· Jensen, Shertvette, Zenakis, & Ritchens, 1993). Τα εθνικά στατιστικά δεδομένα των Η.Π.Α. για τα παιδιά που λαμβάνουν ειδική αγωγή επιβεβαιώνουν τη συννοσηρότητα της ΔΕΠ-Υ με άλλες αναγνωρισμένες διαταραχές. Ανάμεσα στους γονείς παιδιών ηλικίας 6-13 χρονών που έχουν κάποια συναισθηματική διαταραχή, το 65 τοις εκατό αναφέρει ότι τα παιδιά τους έχουν επίσης ΔΕΠ-Υ. Επιπλέον, οι γονείς του 28 τοις εκατό των παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες αναφέρουν ότι τα παιδιά τους έχουν επίσης ΔΕΠ-Υ (Wagner & Blackorby, 2002).

Κατά την επιλογή και την εφαρμογή επιτυχημένων στρατηγικών και πρακτικών διδασκαλίας, επιβάλλεται να κατανοήσουμε τα χαρακτηριστικά του παιδιού, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που συνιστούν κάποια δυσκολία ή κάποια διάγνωση. Η γνώση αυτή θα είναι χρήσιμη κατά την αξιολόγηση και την εφαρμογή επιτυχημένων πρακτικών, οι οποίες είναι συχνά οι ίδιες πρακτικές που ωφελούν και τους μαθητές χωρίς ΔΕΠ-Υ.

***Μια Ολοκληρωμένη
Στρατηγική
για την Επιτυχημένη
Διδασκαλία
των Παιδιών με ΔΕΠ-Υ***

Οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν με επιτυχία τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ χρησιμοποιούν μια στρατηγική με τρεις άξονες. Αρχικά, εντοπίζουν τις μοναδικές ανάγκες του παιδιού. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός προσδιορίζει πώς, πότε και γιατί το παιδί είναι απρόσεκτο, παρορμητικό και υπερκινητικό. Στη συνέχεια, επιλέγει διαφορετικές εκπαιδευτικές πρακτικές που σχετίζονται με τη σχολική διδασκαλία, τις παρεμβάσεις στη συμπεριφορά και τη διαμόρφωση της αίθουσας διδασκαλίας, και οι οποίες είναι κατάλληλες ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες του συγκεκριμένου παιδιού. Τέλος, συνδυάζει αυτές τις πρακτικές σε ένα Εξατομικευμένο Πρόγραμμα

Εκπαίδευσης (ΕΠΕ) ή κάποιο άλλο εξατομικευμένο πλάνο και ενσωματώνει αυτό το πρόγραμμα στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες που έχουν σχεδιαστεί για τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης. Συνοπτικά, η στρατηγική των τριών αξόνων έχει ως εξής:

- ▶ **Αξιολογήστε τις ατομικές ανάγκες και δυνατότητες του παιδιού.** Εκτιμήστε τις μοναδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και δυνατότητες του παιδιού με ΔΕΠ-Υ μέσα στην τάξη. Σε συνεργασία τόσο με μια διεπιστημονική ομάδα ειδικών όσο και με τους γονείς του παιδιού, εξετάστε προσεκτικά τις εκπαιδευτικές ανάγκες του και τις ανάγκες της συμπεριφοράς του, χρησιμοποιώντας επίσημες διαγνωστικές αξιολογήσεις και άτυπες παρατηρήσεις μέσα στην τάξη. Αξιολογήσεις όπως η χορήγηση ερωτηματολογίων που εξετάζουν το μαθησιακό στυλ των παιδιών μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να προσδιορίσουν τις δυνατότητές τους και βοηθούν να δομηθεί η διδασκαλία πάνω στις ήδη υπάρχουσες ικανότητές τους. Σε αυτές τις αξιολογήσεις θα πρέπει επίσης να ληφθούν υπόψη τα περιβάλλοντα και τα πλαίσια μέσα στα οποία εμφανίζονται οι προκλητικές συμπεριφορές.
- ▶ **Επιλέξτε τις κατάλληλες πρακτικές διδασκαλίας.** Καθορίστε ποιες πρακτικές διδασκαλίας ανταποκρίνονται στις εκπαιδευτικές ανάγκες και τις ανάγκες της συμπεριφοράς του παιδιού, όπως αυτές έχουν προσδιοριστεί. Επιλέξτε τις πρακτικές που ταιριάζουν στις ανάγκες του παιδιού, που είναι κατάλληλες για την ηλικία του και που κερδίζουν την προσοχή του.
- ▶ **Για τα παιδιά που λαμβάνουν υπηρεσίες ειδικής αγωγής, ενσωματώστε τις κατάλληλες πρακτικές σε ένα Εξατομικευμένο Πρόγραμμα Εκπαίδευσης (ΕΠΕ).** Σε συνεργασία με άλλους εκπαιδευτικούς και με τους γονείς, θα πρέπει να καταρτίζεται ένα ΕΠΕ, το οποίο να περιλαμβάνει τους ετήσιους στόχους και τις υπηρεσίες που σχετίζονται με την ειδική αγωγή, μαζί με συμπληρωματικά βοηθήματα και υπηρεσίες που είναι απαραίτητα για την επίτευξη των στόχων αυτών. Σχεδιάστε πώς θα ενσωματώσετε στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες που παρέχονται στα υπόλοιπα παιδιά της τάξης αυτές που επιλέχθηκαν για τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ.

Επειδή δεν υπάρχουν δύο όμοια παιδιά με ΔΕΠ-Υ, είναι σημαντικό να έχετε κατά νου ότι δεν υπάρχει ένα μοναδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα, μία μοναδική πρακτική ή ένα μοναδικό περιβάλλον που να είναι το πλέον κατάλληλο για όλα τα παιδιά.

Πώς να Εφαρμόσετε τη Στρατηγική: Τα τρία Στοιχεία των Επιτυχημένων Προγραμμάτων για τα Παιδιά με ΔΕΠ-Υ

Τα επιτυχημένα προγράμματα για τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ ενσωματώνουν τα ακόλουθα τρία στοιχεία:

- ▶ Σχολική Διδασκαλία,
- ▶ Παρεμβάσεις στη Συμπεριφορά και
- ▶ Διαμόρφωση της Αίθουσας Διδασκαλίας.

Στη συνέχεια, παρέχονται οδηγίες για το πώς μπορείτε να καταρτίσετε ένα πρόγραμμα, ενσωματώνοντας αυτά τα τρία στοιχεία, και παρουσιάζονται προτάσεις για πρακτικές που μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ μέσα στο περιβάλλον της αίθουσας διδασκαλίας. Θα πρέπει να τονιστεί πως πολλές από τις τεχνικές που προτείνονται έχουν το πρόσθετο πλεονέκτημα ότι ενισχύουν τη μάθηση και άλλων παιδιών μέσα στην τάξη, που δεν έχουν ΔΕΠ-Υ. Επιπλέον, αν και οι ακόλουθες πρακτικές έχουν χρησιμοποιηθεί ευρέως σε παιδιά του δημοτικού, είναι χρήσιμες και για μεγαλύτερους μαθητές.

Σχολική Διδασκαλία

Το πρώτο σημαντικό στοιχείο του πιο επιτυχημένου προγράμματος για τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ είναι η αποτελεσματική σχολική διδασκαλία. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να βοηθήσουν τους μαθητές τους με ΔΕΠ-Υ να προετοιμαστούν για να επιτύχουν, εφαρμόζοντας τις αρχές της αποτελεσματικής διδασκαλίας, όταν εισάγουν, όταν διεξάγουν και όταν ολοκληρώνουν κάθε μάθημα. Η συζήτηση και οι τεχνικές που ακολουθούν αφορούν γενικά στη διαδικασία της διδασκαλίας (όλων των μαθημάτων): στρατηγικές για συγκεκριμένα μαθήματα παρουσιάζονται στην επόμενη υποενότητα «Εξατομικεύοντας τις Πρακτικές Διδασκαλίας».

Εισάγοντας τα Μαθήματα

Οι μαθητές με ΔΕΠ-Υ μαθαίνουν καλύτερα μέσα από ένα προσεκτικά δομημένο σχολικό μάθημα – ένα μάθημα στο οποίο ο εκπαιδευτικός εξηγεί στα παιδιά τι θέλει να κατακτήσουν κάθε φορά και ενσωματώνει τις νέες δεξιότητες και τη νέα γνώση στις προηγούμενες.

Οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί εξηγούν εκ των προτέρων τις προσδοκίες τους σχετικά με το τι θα μάθουν οι μαθητές και το πώς θα πρέπει να συμπεριφέρονται κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Οι ακόλουθες πρακτικές διδασκαλίας έχουν αποδειχτεί ιδιαίτερα χρήσιμες για τη διευκόλυνση αυτής της διαδικασίας:

- ▶ **Παρουσιάστε εκ των προτέρων ένα οργανωτικό πλάνο.** Προετοιμάστε τους μαθητές για το μάθημα της ημέρας, συνοψίζοντας εν συντομία τη σειρά των διαφόρων προγραμματισμένων δραστηριοτήτων. Εξηγήστε, για παράδειγμα, ότι πρώτα θα γίνει μια ανακεφαλαίωση του προηγούμενου μαθήματος και στη συνέχεια θα ακολουθήσουν οι νέες πληροφορίες, και ότι οι μαθητές αναμένεται να εργαστούν και ατομικά και σε ομάδες.
- ▶ **Ανακεφαλαιώστε τα προηγούμενα μαθήματα.** Ανακεφαλαιώστε τις πληροφορίες από τα προηγούμενα μαθήματα που σχετίζονται με το θέμα που πρόκειται να διδάξετε. Για παράδειγμα, υπενθυμίστε στα παιδιά ότι στο χθεσινό μάθημα ασχοληθήκατε με την εκμάθηση της αφαίρεσης με κρατούμενο. Επαναλάβετε μερικά σχετικά προβλήματα, προτού ξεκινήσετε το μάθημα της ημέρας.
- ▶ **Ορίστε τις προσδοκίες σας αναφορικά με τη μάθηση.** Πείτε στους μαθητές τι αναμένεται να μάθουν κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Για παράδειγμα, εξηγήστε τους ότι σε κάποιο μάθημα της λογοτεχνίας θα διαβάσετε μια ιστορία για τον Σπύρο Λούη και θα εξηγήσετε τις νέες λέξεις του κειμένου.
- ▶ **Ορίστε τις προσδοκίες σας αναφορικά με τη συμπεριφορά.** Εξηγήστε στους μαθητές πώς αναμένεται να συμπεριφέρονται κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Για παράδειγμα, πείτε τους ότι μπορούν να μιλούν ήσυχα με τους διπλανούς τους όταν εργάζονται στα θρανία τους ή ότι μπορούν να σηκώνουν το χέρι τους για να τραβήξουν την προσοχή σας.

- ▶ **Διευκρινίστε τα απαιτούμενα υλικά.** Εξηγήστε στα παιδιά τι θα χρειαστεί να έχουν μαζί τους κατά τη διάρκεια του μαθήματος, αντί να τα αφήσετε να καταλάβουν από μόνα τους ποια υλικά θα χρειαστούν κάθε φορά. Για παράδειγμα, διευκρινίστε τους ποια υλικά θα χρειαστούν για να κάνουν μια εργασία στο μάθημα των εικαστικών, όπως κηροπογιές, ψαλίδια και χρωματιστά χαρτιά.
- ▶ **Εξηγήστε τις πρόσθετες πηγές βοήθειας.** Ενημερώστε τους μαθητές πώς μπορούν να υποστηριχθούν για να μάθουν το μάθημα. Για παράδειγμα, παράπεμψε τους σε μια συγκεκριμένη σελίδα του βιβλίου, για να λάβουν καθοδήγηση αναφορικά με το πώς να συμπληρώσουν ένα φύλλο εργασίας.
- ▶ **Απλοποιήστε τις οδηγίες, τις επιλογές και τον προγραμματισμό.** Όσο πιο απλές είναι οι προσδοκίες που εκφράζονται σε έναν μαθητή με ΔΕΠ-Υ, τόσο πιο πιθανό είναι ότι θα τις καταλάβει και θα ανταποκριθεί σε αυτές έγκαιρα και παραγωγικά.

Διεξάγοντας τα Μαθήματα

Προκειμένου να διεξάγουν τα πιο παραγωγικά μαθήματα για τους μαθητές με ΔΕΠ-Υ, οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί εξετάζουν κατά διαστήματα το κατά πόσο αυτοί οι μαθητές έχουν κατανοήσει την ύλη, τους κάνουν βοηθητικές ερωτήσεις για να δώσουν τις σωστές απαντήσεις προτού ρωτήσουν άλλους μαθητές και εντοπίζουν ποιοι μαθητές χρειάζονται πρόσθετη βοήθεια. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να έχουν στον νου τους ότι η μετάβαση από το ένα μάθημα στο άλλο ή από τη μια αίθουσα στην άλλη αποτελεί ιδιαίτερα δύσκολη διαδικασία για τους μαθητές με ΔΕΠ-Υ. Όταν, όμως, προετοιμάζονται κατάλληλα για μια τέτοια μετάβαση, οι συγκεκριμένοι μαθητές είναι περισσότερο πιθανό να ανταποκριθούν και να παραμείνουν στα καθήκοντά τους. Οι ακόλουθες στρατηγικές μπορεί να βοηθήσουν τους εκπαιδευτικούς στη διεξαγωγή αποτελεσματικών μαθημάτων:

- ▶ **Να είστε προβλέψιμοι.** Η δομή και η συνέπεια είναι πολύ σημαντικοί παράγοντες για τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ, καθώς πολλά από αυτά δεν μπορούν να διαχειριστούν καλά τις αλλαγές. Οι ελάχιστοι κανόνες και οι ελάχιστες επιλογές είναι καλύτεροι για αυτά τα παιδιά. Έχουν την ανάγκη να κατανοούν ξεκάθαρα

τι αναμένεται από εκείνα, καθώς και τις συνέπειες που θα υποστούν εάν δεν τηρήσουν τις προσδοκίες σας.

- ▶ **Υποστηρίξτε τη συμμετοχή του μαθητή μέσα στην τάξη.** Προτρέψτε με ιδιαίτερο και διακριτικό τρόπο τους μαθητές με ΔΕΠ-Υ να παραμείνουν στο καθήκον τους και προειδοποιείτε τους εκ των προτέρων ότι θα τους φωνάζετε σύντομα. Αποφύγετε να επιστήσετε την προσοχή στις διαφορές ανάμεσα στους μαθητές με ΔΕΠ-Υ και τους συμμαθητές τους. Πάντοτε να αποφεύγετε τα σαρκαστικά σχόλια και την κριτική.
- ▶ **Χρησιμοποιήστε οπτικοακουστικά μέσα.** Χρησιμοποιήστε μια ποικιλία οπτικοακουστικών μέσων για να παραδώσετε το μάθημα. Για παράδειγμα, χρησιμοποιήστε έναν βιντεοπροβολέα για να δείξετε πώς λύνεται ένα πρόβλημα πρόσθεσης με κρατούμενα. Οι μαθητές θα μπορούν να εργάζονται στα θρανία τους πάνω στο πρόβλημα ενώ εσείς θα δείχνετε στην οθόνη του προβολέα.
- ▶ **Ελέγξτε την απόδοση των μαθητών.** Ζητήστε από τους μαθητές να αξιολογήσουν οι ίδιοι τις γνώσεις που απέκτησαν στο μάθημα. Για παράδειγμα, μπορείτε να ρωτήσετε τους μαθητές που εργάζονται μέσα στην τάξη (δηλαδή που ολοκληρώνουν τις εργασίες τους μέσα στην τάξη) να εξηγήσουν πώς έφθασαν στην απάντηση ενός προβλήματος ή μπορείτε να τους ρωτήσετε να περιγράψουν με δικά τους λόγια πώς ένιωσε ο κεντρικός χαρακτήρας στο τέλος μιας ιστορίας.
- ▶ **Κάντε βοηθητικές ερωτήσεις.** Κάντε στο παιδί βοηθητικές ερωτήσεις για να δώσει τη σωστή απάντηση σε μια ερώτηση, αφού του έχετε δώσει αρκετό χρόνο για να τη βρει. Αφήστε να περάσουν τουλάχιστον 15 δευτερόλεπτα προτού δώσετε εσείς την απάντηση ή προτού ρωτήσετε κάποιον άλλον μαθητή. Κάντε, στη συνέχεια, συμπληρωματικές ερωτήσεις, οι οποίες θα δώσουν την ευκαιρία στα παιδιά να δείξουν τι γνωρίζουν.
- ▶ **Κάντε συνεχείς αξιολογήσεις των μαθητών.** Εντοπίστε ποιοι μαθητές χρειάζονται πρόσθετη βοήθεια. Παρατηρήστε τα σημάδια εκείνα που δείχνουν έλλειψη

κατανόησης, όπως η ονειροπόληση και οι βλεμματικές ή οι λεκτικές ενδείξεις δυσαρέσκειας. Δώστε στα παιδιά αυτά επιπλέον επεξηγήσεις ή εφαρμόστε την αλληλοδιδασκτική μέθοδο διδασκαλίας (peer tutoring), ζητώντας από κάποιον άλλον μαθητή να αναλάβει τον ρόλο του βοηθού για το συγκεκριμένο μάθημα.

- ▶ **Βοηθήστε τους μαθητές να διορθώσουν μόνοι τους τα λάθη τους.** Δείξτε στους μαθητές πώς μπορούν να εντοπίζουν και να διορθώνουν μόνοι τους τα λάθη τους. Για παράδειγμα, υπενθυμίστε τους ότι θα πρέπει να ελέγξουν τις πράξεις τους στα προβλήματα των μαθηματικών και επαναλάβετε τους πώς μπορούν να το κάνουν αυτό. Επίσης, υπενθυμίστε τους τους πιο δύσκολους κανόνες ορθογραφίας και πώς μπορούν να αποφύγουν τα πιο συνηθισμένα λάθη.
- ▶ **Βοηθήστε τους μαθητές να συγκεντρωθούν.** Υπενθυμίστε στους μαθητές ότι θα πρέπει να συνεχίσουν να εργάζονται και να συγκεντρώνονται στο καθήκον που τους έχει ανατεθεί. Για παράδειγμα, μπορείτε να τους παρέχετε συμπληρωματικές οδηγίες ή να ορίσετε συνεργάτες μάθησης (learning partners). Αυτές οι πρακτικές μπορούν να εφαρμοστούν σε συγκεκριμένους μαθητές ή σε ολόκληρη την τάξη.
- ▶ **Συμπληρωματικές οδηγίες.** Οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί των παιδιών με ΔΕΠ-Υ τα καθοδηγούν επίσης με συμπληρωματικές οδηγίες:
 - *Προφορικές οδηγίες.* Αφού δώσετε οδηγίες σε ολόκληρη την τάξη, στη συνέχεια δώστε πρόσθετες προφορικές οδηγίες στο παιδί με ΔΕΠ-Υ. Για παράδειγμα, ρωτήστε το παιδί αν κατανόησε τις οδηγίες και επαναλάβετε τις μαζί.
 - *Γραπτές οδηγίες.* Δώστε συμπληρωματικές γραπτές οδηγίες. Για παράδειγμα, γράψτε στον πίνακα τη σελίδα του βιβλίου στην οποία βρίσκεται μια άσκηση και υπενθυμίστε στο παιδί να κοιτάξει στον πίνακα εάν τυχόν την ξεχάσει.
- ▶ **Μειώστε την ένταση του θορύβου.** Παρακολουθήστε την ένταση του θορύβου μέσα στην αίθουσα και

ενεργήστε ώστε να αποκατασταθεί, σε περίπτωση που χρειαστεί. Εάν η ένταση του θορύβου υπερβεί τα επιτρεπτά, για το εκάστοτε μάθημα, όρια, υπενθυμίστε σε όλους ή σε συγκεκριμένους μαθητές τους κανόνες συμπεριφοράς που τέθηκαν στην αρχή του μαθήματος.

- ▶ **Χωρίστε τις εργασίες σε μικρότερες ενότητες.** Χωρίστε τις εργασίες σε μικρότερα, λιγότερο σύνθετα μέρη. Για παράδειγμα, ζητήστε από τους μαθητές να λύσουν πέντε προβλήματα μαθηματικών προτού τους παρουσιάσετε τα υπόλοιπα πέντε.
- ▶ **Υπογραμμίστε τα σημεία-κλειδιά.** Υπογραμμίστε τις λέξεις-κλειδιά στις οδηγίες που αναγράφονται στα φύλλα εργασίας, για να βοηθήσετε το παιδί με ΔΕΠ-Υ να εστιάσει την προσοχή του σε αυτές. Προετοιμάστε το φύλλο εργασίας πριν από την έναρξη του μαθήματος ή υπογραμμίστε τις λέξεις-κλειδιά καθώς διαβάζετε τις οδηγίες μαζί με το παιδί. Ενώ διαβάζετε δείξτε στα παιδιά πώς να αναγνωρίζουν και να υπογραμμίζουν μια πρόταση-κλειδί ή πείτε τους να τη γράψουν σε ένα ξεχωριστό χαρτί, προτού ζητήσετε την περίληψη ενός μεγάλου κειμένου. Στα μαθηματικά δείξτε στα παιδιά πώς να υπογραμμίζουν τα σημαντικά δεδομένα και τις αριθμητικές πράξεις· στο πρόβλημα «Η Μαρία έχει δύο μήλα και ο Γιάννης έχει τρία» υπογραμμίστε τις λέξεις «δύο», «και» και «τρία».
- ▶ **Εξαλείψτε ή μειώστε τη συχνότητα των χρονομετρημένων διαγωνισμάτων.** Τα χρονομετρημένα διαγωνίσματα μπορεί να μην επιτρέπουν στα παιδιά με ΔΕΠ-Υ να δείξουν τι πραγματικά γνωρίζουν, εξαιτίας της πιθανής ενασχόλησής τους με το πέρασμα της ώρας. Δώστε περισσότερο χρόνο στους μαθητές με ΔΕΠ-Υ για να ολοκληρώσουν τα διαγωνίσματα και τα τεστ, προκειμένου να αποβάλλουν το «άγχος της εξέτασης», και δώστε τους άλλες ευκαιρίες, μεθόδους ή μορφές εξέτασης για να δείξουν τις γνώσεις τους.
- ▶ **Χρησιμοποιήστε στρατηγικές συνεργατικής μάθησης.** Βάλτε τους μαθητές να εργαστούν μαζί σε μικρές ομάδες, ώστε να μεγιστοποιήσει ο καθένας τις γνώσεις του αλλά και για να βοηθήσει ο ένας τον άλλον για τον σκοπό αυτό. Χρησιμοποιήστε στρατηγικές όπως «Σκεφτείτε-Σχηματίστε Ζευγάρια-Μοιραστείτε»,

όπου οι εκπαιδευτικοί ζητούν από τους μαθητές να σκεφτούν πάνω σε ένα θέμα, να σχηματίσουν ζευγάρια με έναν συμμαθητή/μια συμμαθήτριά τους για να το συζητήσουν, και να μοιραστούν τις ιδέες τους με την υπόλοιπη ομάδα (Slavin, 2002).

- ▶ **Χρησιμοποιήστε υποστηρικτική τεχνολογία.** Όλοι οι μαθητές, και ειδικότερα αυτοί με ΔΕΠ-Υ, μπορούν να ωφεληθούν από τη χρήση της τεχνολογίας (όπως οι υπολογιστές και οι οθόνες προβολής), η οποία καθιστά τη διδασκαλία πιο παραστατική και επιτρέπει στους μαθητές να συμμετέχουν ενεργά στο μάθημα.

Ολοκληρώνοντας τα Μαθήματα

Οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί ολοκληρώνουν το μάθημά τους προειδοποιώντας τους μαθητές ότι φτάνει σύντομα στο τέλος του, ελέγχοντας αν τουλάχιστον κάποιοι από τους μαθητές με ΔΕΠ-Υ έχουν ολοκληρώσει τις εργασίες τους και καθοδηγώντας όλους τους μαθητές πώς να αρχίσουν να προετοιμάζονται για το επόμενο μάθημα.

- ▶ **Ειδοποιήστε εκ των προτέρων.** Ειδοποιήστε εκ των προτέρων ότι το μάθημα φτάνει στο τέλος του. Ανακοινώστε 5 ή 10 λεπτά πριν από τη λήξη του μαθήματος (ιδιαίτερα όταν τα παιδιά εργάζονται στα θρανία τους ή όταν κάνουν ομαδικές εργασίες) πόσος χρόνος απομένει. Μπορεί επίσης να θελήσετε να ενημερώσετε τους μαθητές στην αρχή του μαθήματος πόσο χρόνο θα έχουν μέχρι την ολοκλήρωσή του.
- ▶ **Ελέγξτε τις εργασίες.** Ελέγξτε αν τουλάχιστον κάποιοι μαθητές έχουν ολοκληρώσει τις εργασίες τους. Ανακεφαλαιώστε τι διδάχθηκαν οι μαθητές κατά τη διάρκεια του μαθήματος, ώστε να αποκτήσετε μια αίσθηση του κατά πόσο έτοιμη ήταν η τάξη για το μάθημα και πώς να οργανώσετε το επόμενο.
- ▶ **Κάντε προεπισκόπηση του επόμενου μαθήματος.** Καθοδηγήστε τους μαθητές πώς να ξεκινήσουν να προετοιμάζονται για το επόμενο μάθημα. Για παράδειγμα, ενημερώστε τους ότι θα πρέπει να βάλουν τα βιβλία τους στην άκρη και να έρθουν στο μπροστινό μέρος της αίθουσας, για να κάνουν ένα ομαδικό μάθημα ορθογραφίας.

Εξατομικεύοντας τις Πρακτικές Διδασκαλίας

Εκτός από τις γενικές στρατηγικές που παρουσιάστηκαν παραπάνω για την εισαγωγή, τη διεξαγωγή και την ολοκλήρωση των μαθημάτων τους, οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί των μαθητών με ΔΕΠ-Υ εξατομικεύουν επίσης τις πρακτικές διδασκαλίας τους, σύμφωνα με τα διαφορετικά σχολικά μαθήματα και τις ανάγκες των μαθητών τους σε κάθε τομέα. Αυτό συμβαίνει διότι τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ έχουν διαφορετικούς τρόπους για να μαθαίνουν και να συγκρατούν τις πληροφορίες, οι οποίοι δεν ακολουθούν πάντοτε τον παραδοσιακό τρόπο ανάγνωσης και ακρόασης. Οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί εντοπίζουν πρώτα τους τομείς στους οποίους το κάθε παιδί χρειάζεται πρόσθετη βοήθεια και κατόπιν χρησιμοποιούν ειδικές στρατηγικές για να παρέχουν δομημένες ευκαιρίες στο καθένα ξεχωριστά, ώστε να μπορέσουν όλα τα παιδιά ανεξαιρέτως να κάνουν επανάληψη και να μάθουν πολύ καλά ένα σχολικό μάθημα που είχε προηγουμένως παρουσιαστεί σε ολόκληρη την τάξη. Μερικές στρατηγικές που μπορεί να κάνουν πιο εύκολη την επίτευξη αυτού του στόχου (ομαδοποιημένες ανά μαθησιακό τομέα) είναι οι ακόλουθες:

Ανάγνωση και Αναγνωστική Κατανόηση

Για να βοηθήσετε τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ που είναι αδύναμα στην ανάγνωση να βελτιώσουν τις ικανότητές τους στην αναγνωστική κατανόηση, δοκιμάστε τις ακόλουθες πρακτικές διδασκαλίας:

- ▶ **Ώρα σιωπηρής ανάγνωσης.** Καθιερώστε μια συγκεκριμένη ώρα κάθε μέρα για σιωπηρή ανάγνωση (π.χ. Παρατήστε τα Όλα και Διαβάστε [D.E.A.R.: Drop Everything and Read] και Συνεχής Σιωπηρή Ανάγνωση [Sustained Silent Reading] [Manzo & Zehr, 1998· Holt & O'Tuel, 1989]).
- ▶ **Παρακολούθηση της ανάγνωσης.** Ζητήστε από το παιδί να διαβάσει σιωπηρά μια ιστορία ενώ θα ακούει τον εκπαιδευτικό ή άλλους μαθητές να διαβάζουν την ιστορία δυνατά σε όλη την τάξη.
- ▶ **Δραστηριότητες ανάγνωσης μαζί με άλλον μαθητή.** Βάλτε το παιδί με ΔΕΠ-Υ να συνεργαστεί με έναν άλλον μαθητή-συνεργάτη, που να είναι δυνατός στην ανάγνωση. Οι μαθητές-συνεργάτες θα κάνουν εναλλάξ μεγαλόφωνη ανάγνωση και θα ακούν ο ένας άλλον.

- ▶ **Ιστορίες με κάρτες.** Ζητήστε από το παιδί να φτιάξει κάρτες με σκίτσα, οι οποίες θα απεικονίζουν τη σειρά των βασικών γεγονότων μιας ιστορίας.
- ▶ **Διήγηση ιστοριών.** Προγραμματίστε κάποιες ώρες διήγησης ιστοριών, κατά τις οποίες το παιδί θα μπορεί να διηγηθεί μια ιστορία που διάβασε πρόσφατα.
- ▶ **Θεατρικό παιχνίδι.** Προγραμματίστε κάποιες ώρες για θεατρικό παιχνίδι, κατά τις οποίες το παιδί θα μπορεί να υποδύεται διαφορετικούς χαρακτήρες από μια αγαπημένη του ιστορία.
- ▶ **Τράπεζα λέξεων.** Δημιουργήστε μια τράπεζα λέξεων (καρτελοθήκη λέξεων) ή ένα ευρετήριο με νέες ή «δύσκολες ως προς την ανάγνωση» λέξεις οπτικού λεξιλογίου.
- ▶ **Επιτραπέζια παιχνίδια για την αναγνωστική κατανόηση.** Παίξτε επιτραπέζια παιχνίδια, τα οποία να παρέχουν στα παιδιά την ευκαιρία να εξασκήσουν τις δεξιότητες της αναγνωστικής κατανόησης ή τις λέξεις του οπτικού λεξιλογίου που έχετε θέσει ως στόχο.
- ▶ **Παιχνίδια στον υπολογιστή για την αναγνωστική κατανόηση.** Προγραμματίστε κάποια ώρα κατά την οποία το παιδί θα χρησιμοποιεί τον ηλεκτρονικό υπολογιστή για να εξασκείται στις λέξεις του οπτικού λεξιλογίου.
- ▶ **Δανεισμός βιβλίων.** Τα βιβλία που υπάρχουν σε πολλές βιβλιοθήκες μπορούν να καλλιεργήσουν τη φιλιαναγνωσία και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να ενισχύσουν και να συμπληρώσουν τα μαθήματα ανάγνωσης. Επίσης, τα ηχογραφημένα και τα ψηφιακά βιβλία μπορούν να διεγείρουν το ενδιαφέρον για την παραδοσιακή ανάγνωση.
- ▶ **«Υποστηρικτικά» υλικά για χρήση στο σπίτι.** Θέστε στη διάθεση των μαθητών μια δεύτερη σειρά βιβλίων και υλικών που θα μπορούν να χρησιμοποιούν στο σπίτι.
- ▶ **Υλικά περίληψης.** Επιτρέψτε στους μαθητές και ενθαρρύνετε τους να χρησιμοποιούν δημοσιευμένες περιλήψεις βιβλίων, συνοπτικές επισκοπήσεις και

σύντομες ανασκοπήσεις των πιο σημαντικών εργασιών ανάγνωσης που τους αναθέτετε, ώστε να τις κάνουν επανάληψη (όχι να τις αντικαθιστούν).

Φωνητική

Σημείωση της ελληνικής μετάφρασης: οι ακόλουθες οδηγίες φωνητικής αφορούν στην αγγλική γλώσσα, η οποία παρουσιάζει πολλές φωνολογικές ιδιαιτερότητες. Για την ελληνική γλώσσα, έχουν γίνει κατά το παρελθόν διάφορες αναφορές στη φωνητική-φωνολογία στα Προγράμματα Σπουδών του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, χωρίς, ωστόσο, να έχουν αναλυθεί εκτενώς και χωρίς να έχουν αξιοποιηθεί ουσιαστικά στη διδακτική πράξη. Η ένταξη της φωνητικής-φωνολογίας στο Πρόγραμμα Σπουδών για την ελληνική γλώσσα θα μπορούσε να ωφελήσει τους μαθητές ως προς τη γνωστική και τη γλωσσική τους ανάπτυξη (Μαρουλά, 2015).

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στην ελληνική γλώσσα δίνεται έμφαση στη συστηματική διδασκαλία του συλλαβισμού σε όλες τις τάξεις του δημοτικού. Έτσι, οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης θα μπορούσαν να βοηθήσουν τους μαθητές με ΔΕΠ-Υ να κατακτήσουν τους κανόνες συλλαβισμού της ελληνικής γλώσσας, προσαρμόζοντας τον τρόπο διδασκαλίας τους στις ατομικές ανάγκες αυτών των παιδιών.

Για να βοηθήσετε τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ να κατακτήσουν τους κανόνες φωνητικής (της αγγλικής γλώσσας), οι ακόλουθες πρακτικές είναι αποτελεσματικές:

- ▶ **Ενισχυτικοί τρόποι απομνημόνευσης των κανόνων φωνητικής.** Διδάξτε στα παιδιά τρόπους για να θυμούνται τους δύσκολους κανόνες φωνητικής (π.χ. «When two vowels go walking, the first does the talking») (Scruggs & Mastropieri, 2000).
- ▶ **Οικογένειες λέξεων.** Διδάξτε στο παιδί πώς να αναγνωρίζει και να διαβάζει οικογένειες λέξεων, οι οποίες παρουσιάζουν συγκεκριμένες έννοιες φωνητικής (π.χ. τον ήχο «ph» και «at-bat-cat»).
- ▶ **Επιτραπέζια παιχνίδια φωνητικής.** Βάλτε τους μαθητές να παίξουν επιτραπέζια παιχνίδια, όπως μπίνγκο,

τα οποία τους δίνουν τη δυνατότητα να εξασκηθούν στις φωνητικά ανώμαλες λέξεις.

- ▶ **Παιχνίδια φωνητικής στον ηλεκτρονικό υπολογιστή.** Χρησιμοποιήστε ηλεκτρονικούς υπολογιστές για να δώσετε την ευκαιρία στους μαθητές να εξασκηθούν στη φωνητική ή στα μαθήματα γραμματικής.
- ▶ **Διαγράμματα εικόνων-γραμμάτων.** Χρησιμοποιήστε τέτοιους πίνακες για τα παιδιά που γνωρίζουν τους ήχους, αλλά δεν γνωρίζουν τα γράμματα που αντιστοιχούν σε αυτούς.

Γραπτός Λόγος

Οι ακόλουθες πρακτικές ωφελούν τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ, όταν συγγράφουν κείμενα, εκθέσεις ή άλλες εργασίες:

- ▶ **Κανόνες συγγραφής εργασιών.** Προσδιορίστε και διδάξτε στο παιδί τις απαιτήσεις της τάξης αναφορικά με τον αποδεκτό τρόπο συγγραφής των εργασιών (π.χ. αναφορικά με τη μορφή και το ύψος τους).
- ▶ **Αναγνωρίζοντας τα στοιχεία μιας ιστορίας.** Διδάξτε στον μαθητή πώς να περιγράφει τα κύρια στοιχεία μιας γραπτής ιστορίας (π.χ. την πλοκή, τους βασικούς χαρακτήρες, τον τόπο, τον χρόνο, τη σύγκρουση και τη λύση). Χρησιμοποιήστε ένα εικονογραφημένο σενάριο (storyboard) με τα στοιχεία που αναφέρθηκαν για τον σκοπό αυτό.
- ▶ **Ταχυδρομείο.** Δημιουργήστε ένα ταχυδρομείο μέσα στην αίθουσα και παρέχετε ευκαιρίες στους μαθητές να γράφουν, να ταχυδρομούν και να λαμβάνουν γράμματα προς και από τους συμμαθητές τους και τους εκπαιδευτικούς τους.
- ▶ **Οπτικοποιήστε τα γραπτά κείμενα.** Ζητήστε από το παιδί με ΔΕΠ-Υ να κλείσει τα μάτια του και να συλλάβει νοερά μια παράγραφο που διαβάζετε δυνατά. Μια παραλλαγή αυτής της τεχνικής είναι να ζητήσετε από κάποιον μαθητή να περιγράψει ένα πρόσφατο γεγονός ενώ οι υπόλοιποι μαθητές κλείνουν τα μάτια τους και φαντάζονται αυτό που ακούν σαν μια γραπτή παράγραφο.

- ▶ **Διόρθωση γραπτών.** Ζητήστε από το παιδί να διορθώσει μόνο του το γραπτό του προτού το παραδώσει. Δώστε του μια λίστα με τα σημεία που θα πρέπει να ελέγχει όταν διορθώνει το ίδιο του το γραπτό.
- ▶ **Ηχογραφήσεις.** Ζητήστε από τον μαθητή να ηχογραφεί τις γραπτές του εργασίες, αντί να τις γράφει με το χέρι.
- ▶ **Υπαγόρευση γραπτών εργασιών.** Ο εκπαιδευτικός ή κάποιος άλλος μαθητής καταγράφει μια ιστορία που λέει ένα παιδί με ΔΕΠ-Υ.

Ορθογραφία

Οι ακόλουθες τεχνικές έχουν αποδειχτεί χρήσιμες για να βοηθήσετε τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ που είναι αδύναμα στην ορθογραφία:

- ▶ **Καθημερινά παραδείγματα λέξεων με δύσκολη ορθογραφία.** Επωφεληθείτε των καθημερινών γεγονότων για να διδάξετε λέξεις με δύσκολη ορθογραφία, μέσα σε συγκεκριμένο πλαίσιο. Για παράδειγμα, ζητήστε από ένα παιδί που τρώει τυρόπιτα να γράψει τη λέξη «τυρόπιτα».
- ▶ **Συχνόχρηστες λέξεις.** Δώστε στο παιδί να μάθει λέξεις για ορθογραφία που χρησιμοποιεί τακτικά στην καθημερινή του ομιλία.
- ▶ **Ευρετήριο ανορθόγραφων λέξεων.** Ζητήστε από το παιδί να φτιάξει ένα προσωπικό ευρετήριο με τις λέξεις που γράφει συχνά λάθος.
- ▶ **Δραστηριότητες ορθογραφίας μαζί με άλλον μαθητή.** Βάλτε το παιδί με ΔΕΠ-Υ σε ζευγάρι μαζί με έναν άλλον μαθητή. Ζητήστε από τα παιδιά-συνεργάτες να κάνουν ερωτήσεις το ένα στο άλλο σχετικά με την ορθογραφία των νέων λέξεων. Παρακινήστε και τους δύο μαθητές να μαντέψουν τη σωστή ορθογραφία.
- ▶ **Βοηθητικά μέσα.** Χρησιμοποιήστε γράμματα κομμένα από χαρτόνι ή χρησιμοποιήστε άλλα βοηθητικά μέσα για να διδάξετε πώς γράφονται οι λέξεις τις οποίες δυσκολεύονται να μάθουν τα παιδιά.

- ▶ **Γράμματα κωδικοποιημένα με χρώματα.** Κωδικοποιήστε με χρώματα διαφορετικά γράμματα σε λέξεις με δύσκολη ορθογραφία (π.χ. «πολυκατοικία»).
- ▶ **Κινητικές δραστηριότητες.** Συνδυάστε συγκεκριμένες κινητικές δραστηριότητες με μαθήματα ορθογραφίας (π.χ. το παιδί κάνει σχοινάκι ενώ λέει δυνατά πώς γράφεται μια λέξη).
- ▶ **Τράπεζα λέξεων.** Χρησιμοποιήστε κάρτες ευρητηρίου, 8 x 13 εκατοστών, με τις λέξεις που τα παιδιά γράφουν συχνά λάθος, τις οποίες έχετε ταξινομήσει κατά αλφαβητική σειρά.

Γραφή

Οι μαθητές με ΔΕΠ-Υ που δυσκολεύονται στη γραφή μπορεί να ωφεληθούν πολύ από τις ακόλουθες πρακτικές διδασκαλίας, τις οποίες θα εφαρμόσει ο εκπαιδευτικός τους:

- ▶ **Ατομικοί πίνακες.** Ζητήστε από το παιδί εξασκηθεί αντιγράφοντας και σβήνοντας σε έναν μικρό ατομικό πίνακα τις λέξεις που έχετε θέσει ως στόχο. Μπορείτε να βάλετε τα παιδιά σε ζευγάρια, για να εξασκηθούν από κοινού στις λέξεις-στόχους.
- ▶ **Ήσυχα μέρη για γράψιμο.** Βάλτε το παιδί να κάνει τις γραπτές εργασίες του σε ένα ειδικό «ήσυχο μέρος» (π.χ. σε ένα τραπέζι έξω από την αίθουσα).
- ▶ **Διάστημα ανάμεσα στις λέξεις.** Δείξτε στο παιδί πώς να χρησιμοποιήσει το δάχτυλό του όταν γράφει, για να υπολογίσει πόσο διάστημα να αφήνει ανάμεσα στις λέξεις.
- ▶ **Ειδικό χαρτί γραφής.** Ζητήστε από το παιδί να χρησιμοποιήσει ειδικό χαρτί με κάθετες γραμμές, για να μάθει να τοποθετεί τα γράμματα και τις λέξεις σε μια σελίδα, αφήνοντας μεταξύ τους το κατάλληλο διάστημα.
- ▶ **Δομημένα προγράμματα γραφής.** Διδάξτε δεξιότητες γραφής μέσω ενός δομημένου προγράμματος. Για την αγγλική γλώσσα κυκλοφορεί το πρόγραμμα του Jan Olsen «Handwriting Without Tears» (Olsen, 2003).

Μαθηματικοί Υπολογισμοί

Πολυάριθμες εξατομικευμένες πρακτικές διδασκαλίας μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ να βελτιώσουν τις βασικές δεξιότητές τους στους μαθηματικούς υπολογισμούς. Εδώ, παρουσιάζονται μόνο κάποιες από αυτές:

- ▶ **Αριθμητικά μοτίβα.** Διδάξτε στον μαθητή να αναγνωρίζει μοτίβα όταν προσθέτει, όταν αφαιρεί, όταν πολλαπλασιάζει ή όταν διαιρεί ακέραιους αριθμούς (π.χ. τα ψηφία των αριθμών που είναι πολλαπλάσια του 9 [18, 27, 36 ...] όταν προστίθενται, ισούνται με 9).
- ▶ **Συνεργασία μαθητών για δραστηριότητες στα μαθηματικά.** Βάλτε ένα παιδί με ΔΕΠ-Υ μαζί με κάποιον άλλον μαθητή και παρέχετε ευκαιρίες στους μαθητές-συνεργάτες να θέτουν ερωτήσεις ο ένας στον άλλον, ώστε να εξασκήσουν τις βασικές δεξιότητες μαθηματικών υπολογισμών.
- ▶ **Κατάκτηση των αριθμητικών συμβόλων.** Εάν τα παιδιά δεν κατανοούν τα σύμβολα που χρησιμοποιούνται στα μαθηματικά, δεν θα μπορέσουν να κάνουν τις ασκήσεις τους. Για παράδειγμα, κατανοούν ότι το «συν» στο $1 + 3$ σημαίνει ότι προσθέτουμε και ότι το «πλην» στο $5 - 3$ σημαίνει ότι αφαιρούμε;
- ▶ **Ενισχυτικοί τρόποι απομνημόνευσης των βασικών υπολογισμών.** Διδάξτε στο παιδί τρόπους απομνημόνευσης των βασικών βημάτων που θα πρέπει να ακολουθήσει όταν κάνει υπολογισμούς με ακέραιους αριθμούς. Για παράδειγμα, η φράση «Δεν Παίρνω Άλλα Κάστανα» μπορεί βοηθήσει τον μαθητή να θυμηθεί τα βασικά βήματα σε μια μεγάλη διαίρεση (διαιρώ, πολλαπλασιάζω, αφαιρώ και κατεβάζω).
- ▶ **Παραδείγματα δεξιοτήτων υπολογισμού των χρημάτων από την πραγματική ζωή.** Παρέχετε στο παιδί ευκαιρίες από την πραγματική ζωή, για να εξασκήσει τις δεξιότητες χρημάτων που έχετε θέσει ως στόχο. Για παράδειγμα, ζητήστε του να υπολογίσει τα ρέστα που παίρνει όταν αγοράζει φαγητό από το κυλικείο του σχολείου ή στήστε

ένα μαγαζάκι μέσα στην αίθουσα, όπου τα παιδιά θα μπορούν να εξασκούνται στο να υπολογίζουν τα ρέστα.

- ▶ **Κωδικοποίηση των αριθμητικών συμβόλων με χρώματα.** Κωδικοποιήστε με χρώματα τα βασικά αριθμητικά σύμβολα, όπως το +, το – και το =, ώστε να παρέχετε οπτικές ενδείξεις στα παιδιά όταν κάνουν υπολογισμούς με ακέραιους αριθμούς.
- ▶ **Αριθμομηχανές για την επαλήθευση των βασικών υπολογισμών.** Ζητήστε από το παιδί να χρησιμοποιήσει μια αριθμομηχανή, για να επαληθεύσει την πρόσθεση, την αφαίρεση, τον πολλαπλασιασμό ή τη διαίρεση.
- ▶ **Επιτραπέζια παιχνίδια για τους βασικούς υπολογισμούς.** Ζητήστε από το παιδί να παίξει επιτραπέζια παιχνίδια, ώστε να εξασκηθεί στην πρόσθεση, την αφαίρεση, τον πολλαπλασιασμό και τη διαίρεση ακέραιων αριθμών.
- ▶ **Παιχνίδια στον υπολογιστή για τους βασικούς υπολογισμούς.** Προγραμματίστε κάποια ώρα στον υπολογιστή, κατά την οποία το παιδί θα εκπαιδεύεται και θα εξασκείται στους βασικούς υπολογισμούς, παίζοντας τα κατάλληλα παιχνίδια.
- ▶ **Άσκησης «το μαγικό λεπτό».** Βάλτε τους μαθητές να κάνουν καθημερινά μια γρήγορη (60 δευτερολέπτων) άσκηση, ώστε εξασκηθούν στους βασικούς μαθηματικούς υπολογισμούς και ζητήστε τους να παρακολουθήσουν τις επιδόσεις τους.

Επίλυση Λεκτικών Μαθηματικών Προβλημάτων

Για να βοηθήσετε τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ να βελτιώσουν την ικανότητά τους να επιλύουν λεκτικά προβλήματα στα μαθηματικά, μπορείτε να δοκιμάστε τα εξής:

- ▶ **Δεύτερη ανάγνωση του προβλήματος.** Μάθετε στο παιδί να διαβάζει ένα λεκτικό πρόβλημα *δύο φορές*, προτού προχωρήσει στην επίλυσή του.
- ▶ **Λέξεις-κλειδιά.** Διδάξτε στο παιδί τις λέξεις-κλειδιά που υποδεικνύουν ποιες πράξεις πρέπει να κάνει όταν επιλύει λεκτικά προβλήματα. Για παράδειγμα,

λέξεις όπως «άθροισμα», «σύνολο» ή «όλα μαζί» μπορεί να υποδεικνύουν την πράξη της πρόσθεσης.

- ▶ **Καθοδηγητικές ερωτήσεις για τα λεκτικά προβλήματα.** Διδάξτε στους μαθητές να θέτουν καθοδηγητικές ερωτήσεις όταν επιλύουν λεκτικά προβλήματα. Για παράδειγμα: Τι μου ζητά το πρόβλημα; Ποιες πληροφορίες χρειάζομαι για να βρω την απάντηση; Ποια πράξη πρέπει να κάνω για να υπολογίσω το αποτέλεσμα;
- ▶ **Παραδείγματα λεκτικών προβλημάτων από την πραγματική ζωή.** Ζητήστε από τον μαθητή να φτιάξει και να λύσει λεκτικά προβλήματα, τα οποία θα τον βοηθήσουν να εξασκηθεί σε συγκεκριμένες αριθμητικές πράξεις-στόχους, όπως η πρόσθεση, η αφαίρεση, ο πολλαπλασιασμός ή η διαίρεση. Αυτά τα προβλήματα μπορούν να βασιστούν σε πρόσφατα, πραγματικά γεγονότα από τη ζωή του παιδιού.
- ▶ **Αριθμομηχανές για την επαλήθευση των προβλημάτων.** Ζητήστε από τον μαθητή να χρησιμοποιήσει μια αριθμομηχανή, για να επαληθεύσει τους υπολογισμούς που έκανε κατά την επίλυση των προβλημάτων που του είχαν δοθεί.

Χρήση Ειδικού Υλικού στα Μαθηματικά

Ορισμένα παιδιά με ΔΕΠ-Υ ωφελούνται από τη χρήση ειδικού υλικού, το οποίο τα βοηθά να ολοκληρώνουν τις ασκήσεις τους στα μαθηματικά. Μερικά παραδείγματα τέτοιου υλικού είναι τα εξής:

- ▶ **Αριθμογραμμές.** Δώστε στο παιδί να χρησιμοποιήσει αριθμογραμμές, όταν υπολογίζει ακέραιους αριθμούς.
- ▶ **Χειριστικά μέσα.** Χρησιμοποιήστε χειριστικά μέσα για να διευκολύνετε τους μαθητές να αποκτήσουν τις βασικές δεξιότητες που απαιτούν οι μαθηματικοί υπολογισμοί. Μπορείτε, για παράδειγμα, να τους ζητήσετε να μετρούν μάρκες του πόκερ, όταν προσθέτουν μονοψήφιους αριθμούς.

- ▶ **Μιλιμετρέ χαρτί.** Ζητήστε από το παιδί να χρησιμοποιήσει μιλιμετρέ χαρτί, το οποίο θα το βοηθήσει να στοιχίζει σωστά τους ακέραιους αριθμούς, όταν κάνει πρόσθεση, αφαίρεση, πολλαπλασιασμό ή διαίρεση.

**Χρήσιμες Δεξιότητες
Οργάνωσης και Μελέτης
για τη Σχολική Διδασκαλία
των Παιδιών με ΔΕΠ-Υ**

Η προσοχή πολλών μαθητών με ΔΕΠ-Υ διασπάται εύκολα και έτσι τα παιδιά αυτά δυσκολεύονται να συγκεντρωθούν στα καθήκοντα που τους ανατίθενται. Ωστόσο, οι ακόλουθες πρακτικές μπορούν να τα βοηθήσουν να βελτιώσουν την οργάνωση της μελέτης τους στο σπίτι και άλλων καθημερινών εργασιών τους:

- ▶ **Ορίστε έναν εκπαιδευτικό ως σύμβουλο ή συντονιστή του μαθητή.** Αυτός ο εκπαιδευτικός θα επιβλέπει την πρόοδο του μαθητή ανά τακτά χρονικά διαστήματα μέσα από αναφορές προόδου που θα υποβάλλονται από άλλους εκπαιδευτικούς και θα ενεργεί σαν σύνδεσμος ανάμεσα στο σπίτι και το σχολείο. Επιτρέψτε στον μαθητή να συναντά τον σύμβουλό του σε τακτική βάση (π.χ. κάθε Δευτέρα πρωί), ώστε να προγραμματίζουν και να οργανώνουν από κοινού την εβδομάδα, και να αξιολογούν την πρόοδο και τα προβλήματα της προηγούμενης εβδομάδας.
- ▶ **Τετράδιο καθηκόντων.** Δώστε στο παιδί ένα τετράδιο καθηκόντων, για να το βοηθήσετε να οργανώνει τις εργασίες για το σπίτι και τις εργασίες που κάνει μέσα στην τάξη.
- ▶ **Χρωματιστοί φακέλοι.** Δώστε στο παιδί χρωματιστούς φακέλους, για να το βοηθήσετε να οργανώνει τις εργασίες του για κάθε σχολικό μάθημα (π.χ. κόκκινο για τη γλώσσα, μπλε για τα μαθηματικά, πράσινο για τη φυσική).
- ▶ **Συνεργασία με άλλον μαθητή για τη μελέτη στο σπίτι.** Ορίστε ένα παιδί-συνεργάτη, το οποίο θα βοηθά το παιδί με ΔΕΠ-Υ να σημειώνει στο τετράδιο καθηκόντων του τις εργασίες για το σπίτι, καθώς και άλλες εργασίες που πρέπει να κάνει μέσα στην τάξη, και να αρχειοθετεί τα φύλλα εργασίας και άλλα χαρτιά στους κατάλληλους φακέλους.

- ▶ **Καθαρίστε τα θρανία και τις σχολικές τσάντες.** Ζητήστε από το παιδί να τακτοποιήσει και να καθαρίσει το θρανίο του, τη σχολική του τσάντα και άλλους ειδικούς χώρους στους οποίους φυλάσσει τις γραπτές του εργασίες. Επαναλάβετε την οδηγία ανά τακτά χρονικά διαστήματα.
- ▶ **Οπτικά βοηθήματα που λειτουργούν σαν υπομνήματα για την ύλη του μαθήματος.** Χρησιμοποιήστε μικρά πανό, πίνακες, λίστες, κυκλικά διαγράμματα και σχεδιαγράμματα, τα οποία θα αναρτήσετε σε όλη την αίθουσα, για να υπενθυμίζουν στους μαθητές την ύλη του μαθήματος που διδάσκονται.

Βοηθώντας τους Μαθητές με ΔΕΠ-Υ στη Διαχείριση του Χρόνου

Τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ συχνά δυσκολεύονται να ολοκληρώσουν έγκαιρα τις εργασίες τους και για τον λόγο αυτό μπορούν να ωφεληθούν από ειδικά υλικά και πρακτικές, τα οποία θα τα βοηθήσουν να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους αναφορικά με τη διαχείριση του χρόνου, όπως:

- ▶ **Χρησιμοποιήστε ένα ρολόι.** Μάθετε στο παιδί πώς να διαβάζει την ώρα και πώς να χρησιμοποιεί ένα ρολόι (τοίχου, επιτραπέζιο ή χειρός), για να διαχειρίζεται τον χρόνο του όταν κάνει τις εργασίες που του ανατίθενται.
- ▶ **Χρησιμοποιήστε ένα ημερολόγιο.** Δείξτε στο παιδί πώς να διαβάζει και να χρησιμοποιεί ένα ημερολόγιο, για να προγραμματίζει τις εργασίες του.
- ▶ **Βοηθήστε το παιδί να εξασκηθεί σε διαδοχικές δραστηριότητες.** Παρέχετε στο παιδί ελεγχόμενες ευκαιρίες για να χωρίζει μια μεγάλη εργασία σε μια διαδοχική σειρά σύντομων, αλληλένδετων δραστηριοτήτων.
- ▶ **Φτιάξτε ένα ημερήσιο πρόγραμμα δραστηριοτήτων.** Κολλήστε στο θρανίο του παιδιού ένα πρόγραμμα με τις δραστηριότητες της ημέρας που έχετε σχεδιάσει.

Βοηθητικές Δεξιότητες Μελέτης για τους Μαθητές με ΔΕΠ-Υ

Τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ συχνά δυσκολεύονται να μάθουν από μόνα τους πώς να μελετούν αποτελεσματικά. Οι ακόλουθες στρατηγικές μπορεί να βοηθήσουν τους μαθητές με ΔΕΠ-Υ να αναπτύξουν τις δεξιότητες μελέτης που είναι απαραίτητες για τη σχολική επιτυχία:

- ▶ **Προσαρμόστε τα φύλλα εργασίας.** Δείξτε στο παιδί πώς να προσαρμόζει τα φύλλα εργασίας. Για παράδειγμα, βοηθήστε το να διπλώσει το φύλλο που διαβάζει, ώστε να αποκαλύπτεται μία μόνο ερώτηση κάθε φορά. Το παιδί μπορεί επίσης να χρησιμοποιήσει ένα λευκό χαρτί, για να καλύψει τις υπόλοιπες ερωτήσεις στη σελίδα.
- ▶ **Διαγράμματα Venn.** Διδάξτε στο παιδί πώς να χρησιμοποιεί τα διαγράμματα Venn, για να το βοηθήσετε να απεικονίζει στο μυαλό του και να οργανώνει έννοιες-κλειδιά στην ανάγνωση, τα μαθηματικά ή άλλα σχολικά μαθήματα.
- ▶ **Δεξιότητες καταγραφής σημειώσεων.** Διδάξτε στο παιδί με ΔΕΠ-Υ πώς να κρατά σημειώσεις, όταν οργανώνει τις βασικές σχολικές έννοιες που έχει μάθει, ίσως με τη χρήση κάποιου σχετικού προγράμματος. Στις Η.Π.Α. κυκλοφορεί, για παράδειγμα, το πρόγραμμα Anita Archer's Skills for School Success (Archer & Gleason, 2002).
- ▶ **Λίστα ελέγχου συχνών λαθών.** Δώστε στο παιδί μια λίστα ελέγχου με τα λάθη που κάνει συχνά στις γραπτές εργασίες (π.χ. λάθη στην ορθογραφία, τη χρήση κεφαλαίων γραμμάτων ή τη στίξη), τα μαθηματικά (π.χ. λάθη στην πρόσθεση ή την αφαίρεση) ή άλλα σχολικά μαθήματα, και δείξτε του πώς να τη χρησιμοποιεί όταν διορθώνει τα γραπτά του στο σπίτι και το σχολείο.
- ▶ **Λίστα ελέγχου υλικών για τις εργασίες στο σπίτι.** Δώστε στο παιδί μια λίστα ελέγχου, η οποία να καθορίζει τις κατηγορίες των αντικειμένων που απαιτούνται για τις εργασίες στο σπίτι (π.χ. βιβλία, μολύβια και φύλλα εργασιών).

- ▶ **Τακτοποιημένος χώρος εργασίας.** Δείξτε στο παιδί με ΔΕΠ-Υ πώς να προετοιμάζει τον χώρο στον οποίο θα κάνει τις εργασίες του τακτοποιώντας τον. Για παράδειγμα, δώστε του οδηγίες πώς να απομακρύνει τα βιβλία ή άλλα υλικά που δεν χρειάζονται, προτού αρχίσει να εργάζεται στο θρανίο του.
- ▶ **Παρακολουθήστε τις εργασίες για το σπίτι.** Παρακολουθήστε πόσο καλά ολοκληρώνουν οι μαθητές σας με ΔΕΠ-Υ τις εργασίες που τους ανατίθενται για το σπίτι. Συζητήστε και επιλύστε μαζί με τους μαθητές και με τους γονείς τους τυχόν προβλήματα που παρουσιάζονται κατά την ολοκλήρωση αυτών των εργασιών. Για παράδειγμα, αξιολογήστε τον βαθμό δυσκολίας των εργασιών και πόσο χρόνο αφιερώνουν τα παιδιά στη μελέτη που έχουν καθημερινά για το σπίτι. Να θυμάστε ότι μεγαλύτερη σημασία έχει η *ποιότητα* και όχι η *ποσότητα* των εργασιών που ανατίθενται για το σπίτι. Μολονότι οι εργασίες για το σπίτι συντελούν σημαντικά στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων μελέτης, θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για να ενισχύσουν τις δεξιότητες του παιδιού και να το βοηθήσουν να κάνει επανάληψη την ύλη που έμαθε μέσα στην τάξη και όχι για να του προσφέρουν εκ των προτέρων πολλές επιπλέον γνώσεις τις οποίες δεν έχει διδαχθεί.

Παρεμβάσεις στη Συμπεριφορά

Το δεύτερο σημαντικό στοιχείο της αποτελεσματικής διδασκαλίας των παιδιών με ΔΕΠ-Υ είναι η εφαρμογή *παρεμβάσεων στη συμπεριφορά*. Τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ συχνά συμπεριφέρονται ανώριμα και δυσκολεύονται να μάθουν πώς να ελέγχουν την παρορμητικότητα και την υπερκινητικότητά τους, επιδεικνύοντας, έτσι, συμπεριφορές που θυμίζουν παιδιά μικρότερης ηλικίας. Ενδεχομένως να αντιμετωπίζουν προβλήματα στη δημιουργία φιλικών σχέσεων με τους συμμαθητές τους και μπορεί να δυσκολεύονται να αναλογιστούν τις κοινωνικές συνέπειες των πράξεών τους.

Αποτελεσματικές Τεχνικές Παρέμβασης στη Συμπεριφορά

Σκοπός των παρεμβάσεων στη συμπεριφορά είναι να βοηθήσουν τους μαθητές να επιδείξουν τις συμπεριφορές εκείνες που συμβάλλουν περισσότερο στη δική τους μάθηση αλλά και τη μάθηση των συμμαθητών τους. Οι καλά οργανωμένες σχολικές τάξεις

αποτρέπουν πολλά προβλήματα πειθαρχίας και παρέχουν ένα περιβάλλον που είναι το πλέον ευνοϊκό για τη μάθηση. Όταν ένας εκπαιδευτικός αναγκάζεται να αφιερώνει τον χρόνο του στους μαθητές που δεν προσέχουν στο μάθημα, του απομένει λίγος χρόνος για να βοηθήσει άλλους μαθητές. Οι παρεμβάσεις στη συμπεριφορά θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ευκαιρία για την εφαρμογή της πιο αποτελεσματικής και αποδοτικής διδασκαλίας παρά ως ευκαιρία για την επιβολή τιμωρίας. Οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν διάφορες τεχνικές παρέμβασης για να βοηθήσουν τους μαθητές να μάθουν πώς να ελέγχουν τη συμπεριφορά τους. Ίσως η πιο σημαντική και αποτελεσματική από αυτές τις τεχνικές είναι η **λεκτική ενίσχυση** της κατάλληλης συμπεριφοράς. Η πιο συνηθισμένη μορφή λεκτικής ενίσχυσης είναι ο **έπαινος** που δίνεται στον μαθητή είτε όταν αρχίζει και ολοκληρώνει μια δραστηριότητα είτε όταν επιδεικνύει μια συγκεκριμένη επιθυμητή συμπεριφορά. Απλές φράσεις όπως «έκανες καλή δουλειά» ενθαρρύνουν το παιδί να ενεργήσει κατάλληλα. Οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί επαινούν συχνά τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ και αναζητούν κάποια συμπεριφορά για να επαινέσουν πριν και όχι αφού το παιδί πάψει να συγκεντρώνεται στο καθήκον του. Οι ακόλουθες στρατηγικές παρέχουν κάποια καθοδήγηση αναφορικά με τη χρήση του επαίνου:

- ▶ **Προσδιορίστε την κατάλληλη συμπεριφορά ενώ επαινείτε.** Ο έπαινος για τη θετική συμπεριφορά που επιδεικνύει ο μαθητής θα πρέπει να είναι συγκεκριμένος – θα πρέπει να εστιάζει στο τι έπραξε σωστά ο μαθητής και να κάνει σαφή αναφορά στο επιθυμητό στοιχείο (στα επιθυμητά στοιχεία) της συμπεριφοράς του. Για παράδειγμα, αντί ο εκπαιδευτικός να επαινέσει έναν μαθητή επειδή δεν ενόχλησε την τάξη, θα πρέπει να τον επαινέσει επειδή ολοκλήρωσε ήσυχα και έγκαιρα μια άσκηση στα μαθηματικά.
- ▶ **Επαινέστε αμέσως.** Όσο πιο σύντομα εισπράξει ένας μαθητής την αποδοχή για μια κατάλληλη συμπεριφορά του, τόσο πιο πιθανό είναι να επαναλάβει τη συμπεριφορά αυτή.
- ▶ **Χρησιμοποιήστε ποικίλες φράσεις για να επαινέσετε.** Οι φράσεις που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί για να επαινέσουν την κατάλληλη συμπεριφορά θα πρέπει

να ποικίλουν· όταν οι μαθητές ακούν την ίδια επαινετική φράση να επαναλαμβάνεται ξανά και ξανά, αυτή μπορεί να χάσει την αξία της.

► **Να είστε συνεπείς και ειλικρινείς με τον έπαινο.**

Η κατάλληλη συμπεριφορά θα πρέπει να επαινείται με συνέπεια. Είναι σημαντικό να συμφωνούν οι εκπαιδευτικοί μεταξύ τους αναφορικά με το ποιες συμπεριφορές θεωρούνται επιθυμητές, ώστε να αποφευχθεί η σύγχυση των μαθητών με ΔΕΠ-Υ. Ομοίως, οι μαθητές θα αντιληφθούν τότε οι εκπαιδευτικοί δεν επαινούν με ειλικρίνεια και αυτή η ανελικρίνεια θα καταστήσει τον έπαινο λιγότερο αποτελεσματικό.

Είναι σημαντικό να θυμάστε ότι οι πιο αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί βασίζονται στις στρατηγικές παρέμβασης στη συμπεριφορά πάνω στον έπαινο και όχι πάνω στην τιμωρία. Οι αρνητικές συνέπειες μπορεί να αλλάξουν προσωρινά τη συμπεριφορά, αλλά σπάνια αλλάζουν τη νοοτροπία. Στην πραγματικότητα, μπορεί να αυξήσουν τη συχνότητα και την ένταση της ακατάλληλης συμπεριφοράς, εφόσον οι μαθητές που συμπεριφέρονται άτακτα κερδίζουν την προσοχή του εκπαιδευτικού. Επιπλέον, το μόνο που κάνει η τιμωρία είναι να διδάσκει στα παιδιά τι να μην κάνουν· δεν τους παρέχει τις δεξιότητες που χρειάζονται ώστε να κάνουν αυτό που αναμένεται. Η θετική ενίσχυση επιφέρει αλλαγές στη νοοτροπία των μαθητών, οι οποίες θα διαμορφώσουν μακροπρόθεσμα τη συμπεριφορά τους.

Εκτός από τη λεκτική ενίσχυση, οι ακόλουθες τεχνικές γενικευμένης παρέμβασης στη συμπεριφορά έχουν επίσης αποδειχτεί χρήσιμες για τους μαθητές με ΔΕΠ-Υ:

► **Αγνοήστε επιλεκτικά την ακατάλληλη συμπεριφορά.**

Ορισμένες φορές, είναι χρήσιμο για τους εκπαιδευτικούς να αγνοούν επιλεκτικά την ακατάλληλη συμπεριφορά. Αυτή η τεχνική είναι ιδιαίτερα χρήσιμη όταν η συμπεριφορά δεν εκδηλώνεται σκόπιμα, όταν δεν είναι πιθανό να επαναληφθεί ή όταν στοχεύει αποκλειστικά στο να κερδίσει την προσοχή των εκπαιδευτικών ή των συμμαθητών, χωρίς να διαταράσσει την τάξη ή να παρεμποδίζει το μάθημα.

► **Απομακρύνετε τα αντικείμενα που προκαλούν όχληση.** Συχνά, οι εκπαιδευτικοί διαπιστώνουν

ότι ορισμένα αντικείμενα (όπως λαστιχάκια και παιχνίδια) αποσπούν την προσοχή των μαθητών με ΔΕΠ-Υ μέσα στην τάξη. Η απομάκρυνση των ενοχλητικών αντικειμένων είναι γενικά περισσότερο αποτελεσματική αφού πρώτα έχει δοθεί η επιλογή στον μαθητή να τα βάλει αμέσως στην άκρη και δεν το έχει κάνει.

- ▶ **Παρέχετε κατευναστικά αντικείμενα ως βοηθήματα διδασκαλίας.** Ενώ ορισμένα παιχνίδια και άλλα αντικείμενα μπορούν να αποσπάσουν την προσοχή των μαθητών με ΔΕΠ-Υ αλλά και των υπόλοιπων μαθητών μέσα στην τάξη, κάποια παιδιά με ΔΕΠ-Υ μπορούν να ωφεληθούν από το να έχουν πρόσβαση σε αντικείμενα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως βοηθήματα διδασκαλίας και τα παιδιά μπορούν να χειριστούν ήσυχα. Τα αντικείμενα αυτά ενδέχεται να παρέχουν στα παιδιά κάποια από τα αισθητηριακά ερεθίσματα που έχουν ανάγκη ενώ συνεχίζουν να παρακολουθούν το μάθημα.
- ▶ **Επιτρέψτε διεξόδους μέσα από «ευκαιρίες απόδρασης».** Επιτρέψτε στα παιδιά με ΔΕΠ-Υ να φύγουν για λίγο από την αίθουσα, ίσως για να κάνουν κάποιο θέλημα (όπως να επιστρέψουν κάποιο βιβλίο στη βιβλιοθήκη). Αυτή η τακτική μπορεί να αποδεχτεί αποτελεσματική, καθώς θα τα βοηθήσει να ηρεμήσουν και να μπορέσουν να επιστρέψουν στην τάξη έτοιμα να συγκεντρωθούν.
- ▶ **Ενίσχυση δραστηριότητας.** Η δραστηριότητα των μαθητών μέσα στην τάξη ενισχύεται όταν ενθαρρύνονται να επιδείξουν μια λιγότερο επιθυμητή συμπεριφορά πριν από μια επιθυμητή.
- ▶ **Παροχή βοήθειας στις δυσκολίες.** Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να προσφέρουν ενθάρρυνση, υποστήριξη και βοήθεια στους μαθητές, για να προλάβουν τη ματαίωση που μπορεί να βιώσουν κατά την εκτέλεση την εκτέλεση μιας εργασίας. Αυτή τη βοήθεια οι εκπαιδευτικοί μπορούν να την προσφέρουν με διάφορους τρόπους, από το να αναθέσουν σε κάποιον μαθητή να στηρίζει τον συμμαθητή του με ΔΕΠ-Υ, μέχρι να του παρέχουν πρόσθετα υλικά ή πληροφορίες.
- ▶ **Συναντήσεις γονέων.** Οι γονείς παίζουν αποφασιστικό ρόλο στην εκπαίδευση των μαθητών και αυτό το αξίωμα ενδεχομένως να ισχύει ιδιαίτερα για τους μαθητές

με ΔΕΠ-Υ. Ως εκ τούτου, οι γονείς θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται ως συνεργάτες στον σχεδιασμό για την επιτυχία του παιδιού τους. Η συνεργασία με τους γονείς συνεπάγεται τον συνυπολογισμό των πληροφοριών που δίνουν οι ίδιοι για την ανάπτυξη στρατηγικών παρέμβασης στη συμπεριφορά, τη διατήρηση συχνής επικοινωνίας ανάμεσα στους ίδιους και τους εκπαιδευτικούς, και τη συνεργασία για την παρακολούθηση της προόδου του μαθητή.

- ▶ **Παρέμβαση συνομηλίκων.** Οι συνομήλικοι των μαθητών με ΔΕΠ-Υ μπορούν να επηρεάσουν θετικά τη συμπεριφορά τους. Στις Η.Π.Α. πολλά σχολεία έχουν επίσημα υιοθετήσει προγράμματα παρέμβασης συνομηλίκων, μέσα από τα οποία οι μαθητές εκπαιδεύονται προκειμένου να διαχειρίζονται τις διενέξεις με τους συμμαθητές τους.

Οι αποτελεσματικοί εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν επιπλέον με τους μαθητές τους *προτροπές της συμπεριφοράς*. Αυτές οι προτροπές βοηθούν τους μαθητές να θυμούνται τις προσδοκίες που έχουν τεθεί αναφορικά με τη μάθηση και τη συμπεριφορά τους μέσα στην αίθουσα. Τρεις μορφές προτροπών της συμπεριφοράς, οι οποίες μπορεί να αποδειχτούν ιδιαίτερα βοηθητικές, είναι οι ακόλουθες:

- ▶ **Οπτικά σήματα.** Καθιερώστε απλά, διακριτικά οπτικά σήματα, για να υπενθυμίσετε στο παιδί με ΔΕΠ-Υ να παραμείνει στο καθήκον του. Για παράδειγμα, μπορείτε να δείξετε το παιδί με το δάχτυλό σας ενώ το κοιτάζετε στα μάτια ή μπορείτε να απλώσετε το χέρι σας με την παλάμη σας στραμμένη προς τα κάτω, κοντά στο παιδί.
- ▶ **Έλεγχος εγγύτητας.** Όταν μιλάτε σε ένα παιδί, μετακινηθείτε στο μέρος που στέκεται ή κάθεται. Η φυσική σας εγγύτητα με το παιδί θα το βοηθήσει να συγκεντρωθεί και να προσέξει αυτό που του λέτε.
- ▶ **Χειρονομίες.** Χρησιμοποιήστε χειρονομίες για να επικοινωνήσετε προσωπικά με ένα παιδί με ΔΕΠ-Υ. Για παράδειγμα, ζητήστε από το παιδί να σηκώνει το χέρι του κάθε φορά που κάνετε μια ερώτηση. Μια κλειστή γροθιά μπορεί να σημαίνει ότι το παιδί

γνωρίζει την απάντηση, ενώ μια ανοιχτή παλάμη μπορεί να σημαίνει ότι δεν τη γνωρίζει. Μπορείτε να ζητήσετε από το παιδί να απαντήσει μόνο όταν κάνει γροθιά.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ ωφελούνται από μια μέθοδο διδασκαλίας που έχει σχεδιαστεί για να βοηθήσει τους μαθητές να μάθουν πώς να διαχειρίζονται οι ίδιοι τη συμπεριφορά τους:

- ▶ **Μαθήματα κοινωνικών δεξιοτήτων.** Διδάξτε στα παιδιά με ΔΕΠ-Υ κατάλληλες κοινωνικές δεξιότητες μέσα σε καλά δομημένες τάξεις. Για παράδειγμα, μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να δώσουν διαφορετικές λύσεις σε συνηθισμένα κοινωνικά προβλήματα μέσα από παιχνίδια ρόλων και μίμηση προτύπων. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να προνοήσετε για τη γενίκευση αυτών των δεξιοτήτων, με το να παρέχετε, για παράδειγμα, στα παιδιά οργανωμένες ευκαιρίες, ώστε να χρησιμοποιούν τις κοινωνικές δεξιότητες που μαθαίνουν. Η προσφορά τέτοιων μαθημάτων ή εμπειριών σε όλο τον σχολικό πληθυσμό μπορεί να επηρεάσει θετικά το κλίμα του σχολείου.
- ▶ **Συνεδρίες επίλυσης προβλημάτων.** Συζητήστε με τα παιδιά πώς μπορούν να επιλύουν κοινωνικές διαμάχες. Διεξάγετε αυθόρμητες συζητήσεις με έναν μαθητή ή με μια μικρή ομάδα μαθητών εκεί που ξεσπά η διαμάχη. Σε ένα τέτοιο σκηνικό, ζητήστε από δύο παιδιά που τσακώνονται για κάποιο παιχνίδι να συζητήσουν πώς να λύσουν τις διαφορές τους. Ενθαρρύνετε τα παιδιά να λύσουν το πρόβλημά τους συζητώντας μεταξύ τους σε ένα εποπτευόμενο περιβάλλον.

Για πολλά παιδιά με ΔΕΠ-Υ η λειτουργική αξιολόγηση της συμπεριφοράς και η θετική παρέμβαση και στήριξη της συμπεριφοράς, όπως τα συμβόλαια συμπεριφοράς και τα πλάνα διαχείρισης, οι χειροπιαστές ανταμοιβές ή τα συστήματα ανταλλάξιμων αμοιβών, τα βοηθούν να μάθουν πώς να διαχειρίζονται τα ίδια τη συμπεριφορά τους. Καθώς οι ατομικές ανάγκες των μαθητών διαφέρουν, είναι σημαντικό οι εκπαιδευτικοί, σε συνεργασία με την οικογένεια και άλλους εμπλεκόμενους επαγγελματίες, να αξιολογούν κατά πόσο αυτές οι πρακτικές είναι κατάλληλες για την τάξη τους. Στη συνέχεια, παρατίθενται παραδείγματα αυτών των τεχνικών, μαζί με τα βήματα

που θα πρέπει να ακολουθούνται κατά την εφαρμογή τους:

► **Λειτουργική Αξιολόγηση της Συμπεριφοράς (Functional Behavioral Assessment [FBA]).**

Η Λειτουργική Αξιολόγηση της Συμπεριφοράς είναι μια συστηματική διαδικασία για την περιγραφή της προβληματικής συμπεριφοράς και τον προσδιορισμό των περιβαλλοντικών παραγόντων και γεγονότων που σχετίζονται με τη συμπεριφορά αυτή. Η ομάδα η οποία συνεργάζεται στενά με το παιδί που παρουσιάζει προβληματική συμπεριφορά (1) παρατηρεί τη συμπεριφορά και εντοπίζει και προσδιορίζει τα προβληματικά χαρακτηριστικά της, (2) προσδιορίζει ποιες ενέργειες ή ποια γεγονότα προηγούνται και ποια έπονται της συμπεριφοράς αυτής και (3) καθορίζει πόσο συχνά εμφανίζεται η συμπεριφορά. Τα αποτελέσματα της Λειτουργικής Αξιολόγησης της Συμπεριφοράς θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη ενός αποτελεσματικού και αποδοτικού πλάνου παρέμβασης και υποστήριξης (Gable et al., 1997).

► **Θετική Παρέμβαση και Στήριξη της Συμπεριφοράς (Positive Behavioral Interventions and Supports [PBIS]).**

Αυτή η μέθοδος αποτελεί εφαρμογή μιας προσέγγισης συστημάτων βασισμένης στη συμπεριφορά, η οποία έχει τα θεμέλιά της στην έρευνα για τη συμπεριφορά, στο πλαίσιο του περιβάλλοντος στο οποίο εκδηλώνεται. Χρησιμοποιώντας αυτή τη μέθοδο, τα σχολεία, οι οικογένειες και οι κοινότητες εργάζονται για να σχεδιάσουν αποτελεσματικά περιβάλλοντα για τη βελτίωση της συμπεριφοράς. Η μέθοδος αποσκοπεί στην εξάλειψη της προβληματικής συμπεριφοράς, την αντικατάστασή της με μια πιο κατάλληλη συμπεριφορά και την ενίσχυση των δεξιοτήτων του ατόμου και των ευκαιριών που του δίνονται, ώστε να βελτιωθεί η ποιότητα της ζωής του (Todd, Horner, Sugai, & Sprague, 1999).

► **Συμβόλαια συμπεριφοράς και πλάνα διαχείρισης.**

Καθορίστε συγκεκριμένους ακαδημαϊκούς στόχους ή στόχους για τη συμπεριφορά του παιδιού με ΔΕΠ-Υ, προσδιορίστε τη συμπεριφορά που πρέπει να αλλάξει και αναπτύξτε στρατηγικές αντιμετώπισης της ακατάλληλης συμπεριφοράς. Συνεργαστείτε με κάποιο παιδί με ΔΕΠ-Υ

για να καθορίσετε από κοινού τους κατάλληλους στόχους, όπως το να ολοκληρώνει έγκαιρα τις εργασίες για το σπίτι και να τηρεί τους κανόνες ασφαλείας στο προαύλιο του σχολείου. Αφιερώστε όσο χρόνο χρειάζεται για να βεβαιωθείτε ότι το παιδί συμφωνεί πως είναι σημαντικό να κατακτήσει τους στόχους του. Τα συμβόλαια συμπεριφοράς και τα πλάνα διαχείρισης εφαρμόζονται συνήθως σε συγκεκριμένα παιδιά και όχι σε ολόκληρη την τάξη, και θα πρέπει να καταρτίζονται με τη συμβολή των γονέων.

- ▶ **Χειροπιαστές ανταμοιβές.** Χρησιμοποιήστε χειροπιαστές ανταμοιβές για να ενισχύσετε την κατάλληλη συμπεριφορά. Αυτές οι ανταμοιβές μπορούν να περιλαμβάνουν είτε αυτοκόλλητα, όπως «χαρούμενες φατσούλες» ή εμβλήματα αθλητικών ομάδων, είτε προνόμια, όπως επιπλέον χρόνος στον υπολογιστή. Τα παιδιά θα πρέπει να συμμετέχουν στην επιλογή της ανταμοιβής, ώστε να αυξηθούν οι πιθανότητες να εργαστούν για να την αποκτήσουν.
- ▶ **Συστήματα ανταλλάξιμων αμοιβών.** Χρησιμοποιήστε συστήματα ανταλλάξιμων αμοιβών για να παρακινήσετε ένα παιδί να κατακτήσει έναν συγκεκριμένο στόχο που έχει τεθεί σε κάποιο συμβόλαιο συμπεριφοράς (Barkley, 1990). Για παράδειγμα, ένα παιδί μπορεί να κερδίζει πόντους για κάθε σχολική εργασία που ολοκληρώνει έγκαιρα στο σπίτι. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι μαθητές χάνουν επίσης πόντους για κάθε σχολική εργασία που δεν ολοκληρώνουν έγκαιρα. Αφού κερδίσει έναν προκαθορισμένο αριθμό πόντων, ο μαθητής λαμβάνει μια χειροπιαστή ανταμοιβή, όπως επιπλέον χρόνο στον υπολογιστή ή «ελεύθερο» χρόνο την Παρασκευή το απόγευμα. Τα συστήματα ανταλλάξιμων αμοιβών χρησιμοποιούνται συχνά για όλους τους μαθητές της τάξης και όχι για συγκεκριμένους.
- ▶ **Συστήματα αυτοδιαχείρισης.** Εκπαιδεύστε τους μαθητές να παρακολουθούν και να αξιολογούν οι ίδιοι τη συμπεριφορά τους, χωρίς να χρειάζεται να παρεμβαίνετε διαρκώς εσείς. Σε ένα τυπικό σύστημα αυτοδιαχείρισης ο εκπαιδευτικός προσδιορίζει τις συμπεριφορές που θα διαχειριστεί ένας μαθητής και του παρέχει μια γραπτή κλίμακα αξιολόγησης, η οποία περιλαμβάνει τα κριτήρια επίδοσης για κάθε αξιολόγηση. Ο εκπαιδευτικός και

ο μαθητής βαθμολογούν ο καθένας ξεχωριστά τη συμπεριφορά του δεύτερου κατά τη διάρκεια μιας δραστηριότητας και συγκρίνουν τις βαθμολογίες τους. Ο μαθητής κερδίζει πόντους εάν οι δύο βαθμολογίες ταυτίζονται ή εάν διαφέρουν μεταξύ τους κατά μία μονάδα, και δεν κερδίζει καθόλου πόντους εάν οι βαθμολογίες διαφέρουν μεταξύ τους περισσότερο από μία μονάδα· οι βαθμοί ανταλλάσσονται με pronόμια. Με την πάροδο του χρόνου, ο εκπαιδευτικός παύει να εμπλέκεται και ο μαθητής γίνεται υπεύθυνος για τον έλεγχο της συμπεριφοράς του (DuPaul & Stoner, όπως αναφέρεται στο Shinn, Walker, & Stoner, 2002).

Διαμόρφωση της Αίθουσας Διδασκαλίας

Το τρίτο στοιχείο μιας στρατηγικής για την αποτελεσματική εκπαίδευση των παιδιών με ΔΕΠ-Υ είναι η *διαμόρφωση του φυσικού περιβάλλοντος της τάξης*, δηλαδή η οργάνωση και η ρύθμιση της αίθουσας διδασκαλίας. Τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ συχνά δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στο δομημένο περιβάλλον της αίθουσας διδασκαλίας, να προσδιορίσουν τι είναι σημαντικό και να επικεντρωθούν στο καθήκον που τους έχει ανατεθεί. Η προσοχή τους διασπάται εύκολα από άλλα παιδιά ή από δραστηριότητες που διαδραματίζονται γύρω τους μέσα στην αίθουσα. Ως εκ τούτου, πολλά παιδιά με ΔΕΠ-Υ ωφελούνται από προσαρμογές που μειώνουν τους περισπασμούς μέσα στο περιβάλλον της αίθουσας και τα βοηθούν να παραμένουν συγκεντρωμένα στο καθήκον τους και να μαθαίνουν. Ακολουθούν ορισμένες προσαρμογές του φυσικού περιβάλλοντος της αίθουσας διδασκαλίας και του περιβάλλοντος μάθησης, οι οποίες μπορούν να ωφελήσουν τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ.

Ειδικός Καθορισμός των Θέσεων των Μαθητών με ΔΕΠ-Υ μέσα στην Αίθουσα Διδασκαλίας

Μια από τις πιο συνηθισμένες προσαρμογές που μπορούν να γίνουν στο φυσικό περιβάλλον της τάξης είναι να καθορίσει ο εκπαιδευτικός το πού θα καθίσει το παιδί με ΔΕΠ-Υ. Υπάρχουν τρεις ειδικοί καθορισμοί θέσης, οι οποίοι μπορεί να αποδειχθούν ιδιαίτερα χρήσιμοι:

- ▶ **Βάλτε το παιδί να καθίσει κοντά στον εκπαιδευτικό.** Βάλτε το παιδί να καθίσει κοντά στην έδρα σας ή στο μπροστινό τμήμα της αίθουσας. Αυτός ο καθορισμός θέσης σας δίνει τη δυνατότητα να παρακολουθείτε και να ενισχύετε τη συμπεριφορά του παιδιού όταν εκτελεί κάποιο καθήκον.

- ▶ **Βάλτε το παιδί να καθίσει δίπλα σε έναν μαθητή-υπόδειγμα.** Τοποθετήστε το παιδί δίπλα σε έναν μαθητή-υπόδειγμα. Αυτός ο καθορισμός θέσης παρέχει την ευκαιρία στα παιδιά να συνεργάζονται και να μαθαίνουν από τους συμμαθητές τους μέσα στην τάξη.
- ▶ **Δημιουργήστε χώρους εργασίας με περιορισμένους περισπασμούς.** Εφόσον το επιτρέπει ο χώρος, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να έχουν διαθέσιμη μια ήσυχη αίθουσα ή κάποιο ήσυχο μέρος χωρίς περισπασμούς, όπου ο μαθητής με ΔΕΠ-Υ θα μπορεί να μελετά ήσυχα και να γράφει τα τεστ και τα διαγωνίσματά του. Ο μαθητής θα πρέπει να οδηγείται σε αυτή την αίθουσα ή σε αυτό το μέρος ιδιαιτέρως και διακριτικά, προκειμένου να μη σχηματιστεί η εντύπωση ότι πρόκειται για τιμωρία.

**Εργαλεία Διδασκαλίας
και το Φυσικό
Περιβάλλον Μάθησης**

Οι έμπειροι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν ειδικά εργαλεία διδασκαλίας, για να τροποποιούν το περιβάλλον μάθησης μέσα στην αίθουσα διδασκαλίας και να ικανοποιούν τις ειδικές ανάγκες των μαθητών τους με ΔΕΠ-Υ. Επίσης, ελέγχουν το φυσικό περιβάλλον, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες αυτών των παιδιών. Τα εργαλεία και οι τεχνικές που ακολουθούν μπορεί να αποδειχθούν χρήσιμα:

- ▶ **Δείκτες.** Μάθετε το παιδί να χρησιμοποιεί έναν δείκτη, που θα το βοηθήσει να ακολουθεί με το βλέμμα του τις λέξεις σε μια σελίδα. Για παράδειγμα, δώστε στο παιδί έναν σελιδοδείκτη, με τον οποίο θα ακολουθεί ένα κείμενο που ακούει να διαβάζουν δυνατά οι άλλοι μαθητές, ο ένας μετά τον άλλον.
- ▶ **Χρονόμετρα.** Πείτε στα παιδιά τι ώρα ξεκινά το μάθημα και τι ώρα θα τελειώσει. Ρυθμίστε ένα χρονόμετρο για να τους υπενθυμίσει πόσος χρόνος απομένει μέχρι να ολοκληρωθεί το μάθημα και τοποθετήστε το στο μπροστινό μέρος της αίθουσας: τα παιδιά θα μπορούν να ελέγχουν το χρονόμετρο, για να βλέπουν πόσος χρόνος απομένει. Μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν ενδιάμεσες υπενθυμίσεις. Για παράδειγμα, τα παιδιά μπορούν να παρακολουθούν μόνα τους την πρόοδό τους κατά τη διάρκεια ενός 30-λεπτου μαθήματος, εάν το χρονόμετρο ρυθμιστεί 3 φορές, στα 10 λεπτά κάθε φορά.

- ▶ **Τα φώτα της αίθουσας.** Το ανοιγοκλείσιμο των φώτων της αίθουσας υπενθυμίζει στα παιδιά ότι η ένταση του θορύβου στον χώρο είναι πολύ υψηλή και θα πρέπει να κάνουν ησυχία. Αυτή η πρακτική μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για να σηματοδοτήσει ότι είναι ώρα να αρχίσουν να προετοιμάζονται για το επόμενο μάθημα.
- ▶ **Μουσική.** Βάλτε να παίξει μουσική σε κάποια συσκευή, για να υπενθυμίσετε στα παιδιά ότι κάνουν πολλή φασαρία. Μπορείτε επίσης να τους δείξετε ποιο είναι το κατάλληλο επίπεδο δραστηριότητας για κάθε μάθημα, βάζοντας να παίζουν διαφορετικά είδη μουσικής. Για παράδειγμα, βάλτε ήρεμη κλασσική μουσική για τις ήσυχες ατομικές δραστηριότητες και τζαζ μουσική για τις έντονες ομαδικές δραστηριότητες.
- ▶ **Σωστή χρήση των επίπλων.** Το θρανίο και η καρέκλα που χρησιμοποιεί το παιδί με ΔΕΠ-Υ θα πρέπει να είναι στο σωστό μέγεθος· εάν δεν είναι, το παιδί θα έχει μεγαλύτερη τάση να στριφογυρίζει και να κινείται νευρικά όση ώρα παραμένει καθιστό. Ένας γενικός πρακτικός κανόνας είναι ότι το παιδί θα πρέπει να μπορεί να ακουμπά τους αγκώνες του στην επιφάνεια του θρανίου και να στηρίζει άνετα το πηγούνι του στην παλάμη του χεριού του.

Συμπέρασμα

Ο παρών οδηγός περιγράφει μια σειρά από στρατηγικές διδασκαλίας που έχουν αποδειχτεί ότι συμβάλλουν με επιτυχία στην εκπαίδευση των παιδιών με ΔΕΠ-Υ. Ωστόσο, θα πρέπει να τονιστεί και πάλι ότι αυτές οι τεχνικές είναι επίσης εξαιρετικά χρήσιμες για όλα τα παιδιά. Τα τρία κύρια στοιχεία μιας επιτυχημένης στρατηγικής για την εκπαίδευση των παιδιών με ΔΕΠ-Υ είναι η *σχολική διδασκαλία*, οι *παρεμβάσεις στη συμπεριφορά* και η *διαμόρφωση της αίθουσας διδασκαλίας*. Ενσωματώνοντας τεχνικές από αυτούς τους τρεις τομείς στην καθημερινή τους διδασκαλία και τις πρακτικές που εφαρμόζουν για τη διαχείριση της σχολικής τάξης, οι εκπαιδευτικοί θα μπορέσουν να βελτιώσουν τόσο τις σχολικές επιδόσεις όσο και τη συμπεριφορά των μαθητών τους με ΔΕΠ-Υ. Με αυτόν τον τρόπο, θα καταφέρουν να δημιουργήσουν ένα καλύτερο περιβάλλον μάθησης για όλους τους μαθητές.

Αυτός ο οδηγός είναι ο δεύτερος σε μια σειρά τριών δημοσιεύσεων που εξετάζουν θέματα σχετικά

με τη διδασκαλία των παιδιών με ΔΕΠ-Υ. Η πρώτη είναι *Αναγνωρίζοντας και Αντιμετωπίζοντας τη Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητας: Ένα Βοήθημα για το Σχολείο και το Σπίτι (Identifying and Treating Attention Deficit Hyperactivity Disorder: A Resource for School and Home)*. Σύντομα αναμένεται να κυκλοφορήσει ο *Κατάλογος Πόρων για τη ΔΕΠ-Υ (A Resource Directory for ADHD)*. Οι εκπαιδευτικοί, και άλλοι επαγγελματίες, καλούνται να συμβουλευτούν αυτές τις δημοσιεύσεις και να τις χρησιμοποιήσουν σε συνδυασμό με τον παρόντα οδηγό, *Διδάσκοντας τα Παιδιά με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητας: Στρατηγικές και Πρακτικές Διδασκαλίας (Teaching Children With Attention Deficit Hyperactivity Disorder: Instructional Strategies and Practices)*. Όταν οι δημοσιεύσεις καθίστανται διαθέσιμες, αναρτώνται στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Παιδείας των Η.Π.Α./Γραφείο Υπηρεσιών Ειδικής Αγωγής και Αποκατάστασης/Γραφείο Προγραμμάτων Ειδικής Αγωγής και Αναπλαστικές Υπηρεσίες/Γραφείο Προγραμμάτων Ειδικής Αγωγής και Αναπλαστικές Υπηρεσίες (U.S. Department of Education/Office of Special Education and Rehabilitative Services/Office of Special Education Programs): <http://www.ed.gov/about/offices/list/osep/products.html>

Παραπομπές

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed.). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Archer, A., & Gleason, xM. (2002). *Skills for school success: Book 5*. North Billerica, MA: Curriculum Associates, Inc.
- Barkley, R.A. (1990). *Attention deficit hyperactivity disorder: A handbook for diagnosis and treatment*. New York: Guilford.
- Bender, W. (1997). *Understanding ADHD: A practical guide for teachers and parents*. Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall.
- Burt, S. A., Krueger, R. F., McGue, M., & Iacono, W. G. (2001). Sources of covariation among Attention deficit/hyperactivity disorder, oppositional defiant disorder, and conduct disorder: The importance of shared environment. *Journal of Abnormal Psychology*, 110, 516– 525.
- DuPaul, G. J., & Stoner, G. (1994). *ADHD in the schools: Assessment and intervention strategies*. New York: Guilford Press.
- DuPaul, G. J., & Stoner, G. (2002). Interventions for attention problems. In M. R. Shinn, H. M. Walker, & G. Stoner (Eds.), *Interventions for academic and behavior problems II: Preventive and remedial approaches* (pp. 913–938). Bethesda, MD: National Association of School Psychologists.
- Forness, S. R., & Kavale, K. A. (2001). ADHD and a return to the medical model of special education. *Education and Treatment of Children*, 24(3), 224–247.
- Forness, S. R., Kavale, K. A., & San Miguel, S. (1998). The psychiatric comorbidity hypothesis revisited. *Learning Disability Quarterly*, 21, 203–207.
- Gable, R. A., Sugai, G. M., Lewis, T. J., Nelson, J. R., Cheney, D., Safran, S. P., & Safran, J. S. (1997). *Individual and systemic approaches to collaboration and consultation*. Reston, VA: Council for Children with Behavioral Disorders.
- Hallowell, E. (1994). *Driven to distraction: Recognizing and coping with attention deficit disorder from childhood through adulthood*. Tappan, NJ: Simon & Schuster.
- Holt, S. B., & O’Tuel, F. S. (1989). The effect of sustained silent reading and writing on achievement and attitudes of seventh and eighth grade students reading two years below grade level. *Reading Improvement*, 26, 290–297.

- Jensen, P. S., Martin, D., & Cantwell, D. P. (1997). Comorbidity in ADHD: Implications for research, practice, and DSM-IV. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, 1065–1079.
- Jensen, P. S., Shertvete, R. R., Zenakis, S. N., & Richters, J. (1993). *Anxiety and depressive disorders in attention deficit disorder with hyperactivity: New findings*. *American Journal of Psychiatry*, 150, 1203–1209.
- Μαγουλά, Ε. (2015). Φωνητική-Φωνολογία στη γλωσσική διδασκαλία: τι έγινε, τι δεν έγινε και τι θα πρέπει να γίνει. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 32 (59). Αθήνα: Εκδόσεις Διάδραση.
- Mannuzza, S., Klein, R. G., Bessler, A., Malloy, P., & LaPadula, M. (1998). Adult psychiatric status of hyperactive boys as grown up. *American Journal of Psychiatry*, 155, 493–498.
- Manzo, K. K., & Zehr, M. A. (1998). Take note. *Education Week*, 18 (3), 3.
- Olsen, J. (2003). *Handwriting without tears*. Retrieved May 23, 2003, from <http://hwtears.com>.
- Osman, B. B. (2000). Learning disabilities and the risk of psychiatric disorders in children and adolescents. In L. Greenhill (Ed.), *Learning disabilities in children with a psychiatric disorder* (pp. 33–57). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Rief, S. F. (1997). *The ADD/ADHD checklist: An easy reference for parents and teachers*. Reston, VA: Council for Exceptional Children.
- Robelia, B. (1997). Tips for working with ADHD students of all ages. *Journal of Experimental Education*, 20 (1), 51–53.
- Schiller, E. (1996). Educating children with attention deficit disorder. *Our Children*, 22 (2), 32–33.
- Scruggs, T. E., & Mastropieri, M. A. (2000). The effectiveness of mnemonic instruction for students with learning and behavior problems: An update and research synthesis. *Journal of Behavioral Education*, 10 (2–3), 163–173.
- Slavin, R. E. (2002). *Education psychology: Theory into practice*. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Stevens, S. H. (1997). *Classroom success for the LD and ADHD child*. Winston-Salem, NC: John F. Blair.
- Todd, A. W., Horner, R. H., Sugai, G., & Sprague, J. R. (1999). Effective behavior support: Strengthening school-wide systems through a team-based approach. *Effective School Practices*, 17(4), 23–37.
- Wagner, M. & Blackorby, J. (2002). *Disability profiles of elementary and middle school students with disabilities*. Menlo Park, CA: SRI International.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΩΝ Η.Π.Α.

[www.ed.gov](#)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΙΚΗ ΥΓΕΙΑ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΕΦΗΒΩΝ

(Ε.ΨΥ.Υ.Π.Ε.)

epsyype@gmail.com